

AİLE BAĞLARI, DİN VE SOSYAL SERMAYE: *ASRIN AFETİ* BELGESELİ ÜZERİNDEN 6 ŞUBAT DEPREMLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME*

Berfin VARIŞLI¹
İris KURDOĞLU²

Öz

Toplumsal örgütlenmenin temel unsurlarından biri olan aile, bireysel ve toplumsal yaşamın sürekliliğinde merkezi bir rol oynamaktadır. Din kurumu da benzer şekilde, toplumsal düzeni sağlayan, ortak değerler ve inançlar etrafında birliği güçlendiren önemli bir yapıdır. Bu çalışma, aile ve din kurumlarının yapısal özellikleri ve işlevleri aracılığıyla 6 Şubat Depremlerinin etkisini azaltmadaki rolünü, “*Asrın Afeti*” (2024) belgeseli üzerinden değerlendirmektedir. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği çalışmada, veri kaynağı olarak seçilen belgesel, içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir. Analiz sürecinde, “*Asrın Afeti*” belgeselinde yer alan söylem, anlatı ve görsel temsiller sistematik biçimde kodlanmış; aile ve din kurumları, sosyal sermayenin temel kaynakları olarak ele alınmıştır. Bu sermayenin 6 Şubat Depremleri bağlamındaki işleyişi ve görünürlüğü tematik bir çerçevede değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında yürütülen içerik analizinden elde edilen bulgular, aile içi dayanışma, dini aidiyet ve inanç temelli sosyal ilişkilerin, afet sonrası iyileşme sürecinde bireysel ve kolektif direnci güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Aile ve din kurumlarının sunduğu sosyal bağlar, güven, yardımlaşma ve kolektif anlam üretimi sosyal sermayeyi pekiştirmekte; bu da afete karşı toplumsal dirençliliğe katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Aile, din, sosyal sermaye, afet, 6 Şubat depremleri, sosyal bağlar.*

* Bu çalışma, TÜBİTAK ARDEB1001 tarafından desteklenen ve tamamlanan 123K472 numaralı “Sosyal Bağ Evi: 6 Şubat Depremlerinde Yerlerinden Olan Yaşlıların Buldukları Mekânlara Uyumlarında Sosyal Bağların Rolü” başlıklı projesi kapsamında hazırlanmıştır.

¹Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: berfinvarisli@maltepe.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5051-9546

²Doktora Adayı, Maltepe Üniversitesi, LÜEE, Sosyoloji A.B.D., E-posta: iriskurdoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4213-1394

VARIŞLI, B., KURDOĞLU, İ. (2025) Aile Bağları, Din ve Sosyal Sermaye: *Asrın Afeti* Belgeseli Üzerinden 6 Şubat Depremlerine Dair Bir Değerlendirme. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25(68), 869-912. DOI:10.21560/spcd.vi1633047

FAMILY TIES, RELIGION AND SOCIAL CAPITAL: AN EVALUATION OF THE 6 FEBRUARY EARTHQUAKES THROUGH THE DOCUMENTARY OF *DISASTER OF THE CENTURY*

Abstract

Family, one of the basic elements of social organization, plays a central role in the continuity of individual and social life. Similarly, the institution of religion is an important structure that provides social order and strengthens unity around common values and beliefs. This study evaluates the role of family and religious institutions in reducing the impact of the February 6 Earthquakes through their structural features and functions through the documentary “Disaster of the Century” (2024). In the study, where the qualitative research method was adopted, the documentary selected as the data source was examined with the content analysis technique. In the analysis process, the discourse, narrative and visual representations in the documentary “Disaster of the Century” were systematically coded; family and religious institutions were considered as the main sources of social capital. The functioning and visibility of this capital in the context of the February 6 Earthquakes were evaluated within a thematic framework. The findings obtained from the content analysis conducted within the scope of the study reveal that family solidarity, religious affiliation and faith-based social relations strengthen individual and collective resilience in the post-disaster recovery process. The social ties, trust, cooperation and collective meaning production provided by family and religious institutions reinforce social capital; this contributes to social resilience against disaster.

Key Words: *Family, religion, social capital, disaster, February 6 earthquakes, social bonds.*

GİRİŞ

Sosyal bilim tartışmalarının öne çıkan konu başlıklarından biri olan sosyal sermaye kavramının teorik ve ampirik yönlerine ilişkin literatür özellikle son yıllarda artış göstermiştir. Sosyal sermaye kavramı sosyal ilişkilere odaklanmaktadır ve başlıca unsurları arasında sosyal ağlar, yurttaş katılımı, toplumsal normlar ve genelleştirilmiş güven duygusu yer almaktadır. Aile ve din kurumu ekseninde gelişen bireysel ve toplumsal ağlar, sosyal ilişkiler ve yapılar potansiyel sosyal sermaye kaynaklarının başında gelmektedir. Toplumun temel kurumları arasında yer alan aile ve din, yapısal ve işlevsel açıdan değerler hiyerarşisinde önemli bir yere sahiptir ve her düzeyde yakın ve ortak ilişkilerin kaynağı olarak “birlikteliğe” vurgu yapmaktadır.

Aile, toplumsal bir sistem, toplumsal bir birim ve toplumsal bir birlik olarak evrensel bir kurumdur ve toplumsal yaşamın devamlılığı için bazı fonksiyonlar ve işlevsel ön gereklilikler doğrultusunda temel gereksinimleri karşılamakla yükümlüdür (Parsons, 1949). Aynı zamanda aile, birçok yönüyle kendine özgü bazı özelliklere sahip sosyal bir örgüttür. Sözelimi duygusal bir temele dayanmaktadır, şekillendirme özelliğine sahiptir, üyelerinin bazı sorumlulukları vardır ve sosyal kurullarla çevrilidir. Bireylerin sosyal bir varlık olmayı öğrendiği ilk etkileşim ağı olan aile (Dikeçilgil, 2012, s. 24), üyelerinin sosyalleşmesi ve değerler alanına dâhil olmasının yanında, sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmesini, işbirliği ve kolektif eylem becerisinin gelişimini, normların ve değerlerin içselleştirilmesini inşa eden temel toplumsal kurumlardan biridir. Tüm bu özelliklerin en önemli sonucu, toplumsal yaşama yansıyan “güven duygusu”dur. Aile, güven duygusunu inşa etmektedir; güven ise sosyal sermayenin en temel unsuru olarak ön plana çıkmaktadır (Edwards vd., 2003).

Din, insanlığın başlangıcından beriv arlığını sürdüren; bireylerin tutumlarını, davranışlarını ve ilişkilerini belirleyen, ortak bir anlam duygusundan birleştiren ve toplumsal yaşamı yapılandıran temel toplumsal kurumlardan bir diğ eridir. Dinin toplumsal yaşamı yapılandıran dışsal özelliği, kutsal olan ile gerçekleştirilen tecrübenin, insanın kendisi ile sınırlı kalmayıp, toplumsala sirayet etmesi ile ortaya çıkmaktadır (Kurt, 2024). Bireylerin karşılıklı iletişimi ve etkileşimi aracılığıyla bu tecrübeler objektifleşmektedir; ortak ritüeller ve

pratikler vasıtasıyla toplum üyeleri arasındaki bağı güçlendiren bir olguya dönüşmektedir (Parsons, 1954). Sosyal sermayenin din kurumu ile ilişkisi ise dinin sosyal etkileşimin ve ilişkisel yaşamın merkezinde yer alması, etkileşim ağlarından oluşması ve bu nedenle gönüllü faaliyetlere kapı aralaması ile grup içi güveni arttıran bir nitelik taşıması ekseninde gerçekleşmektedir (Smidth, 2003, s. 2).

Doğal afetler, doğanın işleyişinden kaynaklanan olayların yol açtığı olağan dışı durumların bireyin, içerisinde işlev gördüğü toplumsal sistemle kesişmesidir (Peek, Wachtendorf & Meyer, 2021). O nedenle afetler belli bir insan topluluğundan daha geniş çaplı etkiye kadar farklı ölçeklerde, muhataplarının sonraki yaşamında radikal bir bozulma ve dönüşüm yaratma özelliğine sahip durumlar olarak resmedilmektedir (Quarantelli, 1987, s. 286). Bu özellikleri vesilesiyle depremler, afeti deneyimleyen birey, grup ve topluluklar için mevcut sosyal, ekonomik ve fiziksel düzenin bozulduğu ve kimi zaman zorunlu yer ve mekân değişikliği içeren bir anomi haline zemin hazırlamaktadır (Fischer, 2003, s. 95).

Birey, çoğu zaman sahip olduğu iletişim ağlarını, kimliğini ve alışkanlıklarını korumak ve aynı zamanda afet olarak kabul edilen vakanın ortaya çıkardığı yeni duruma alışmak için geliştirdiği manevralar ve stratejiler aracılığıyla belirsizlik sürecini yönetmeye çalışmaktadır (Alfirdaus, Hiariej ve Adeney, 2015). Bu nedenle afet sonrası yaşamın yeniden inşasında bireysel ve sosyal ilişki ağlarının, kültürel kodların ve toplumsal hassasiyetlerin güçlü değişkenler olarak önemli bir yeri bulunmaktadır. Bireyler arası ilişkilere gömülü potansiyel bir güce işaret eden sosyal sermayenin farklı türde gereklilik düzeyinde ve yaşam aşamasındaki rolü özellikle afet zamanlarında gelişen toplumsal işbirliğinin ve dayanışma duygusunun ortaya çıkması noktasında oldukça işlevsel bir özelliğe sahiptir (Wang ve Li, 2020).

6 Şubat 2023 günü, Türkiye saati ile 04:17'de ve 13:24'te merkez üssü Pazarcık (Kahramanmaraş) ve Elbistan (Kahramanmaraş) olan 7.7 ve 7.6 büyüklüğünde iki deprem meydana gelmiştir. Her iki deprem Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Kilis, Diyarbakır, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elazığ'da çok şiddetli hissedilirken, can kaybı ve ağır hasara yol açmıştır. Ülke tarihinde yaşanmış en yıkıcı deprem olarak kayıtlara geçen bu iki ana

deprem, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 11 ili içine alan 108.812 km²'lik bir alanda etkili olmuştur (AFAD, 2023). Depremlerin ardından Türkiye, uluslararası yardımları içeren 4. seviye alarm durumuna geçmiştir. Yaklaşık 271 bin kamu görevlisi ve gönüllünün görev aldığı deprem bölgesine, arama-kurtarma ekipleri, yardım tırları, insani ihtiyaçları taşıyan kamyon ve tırlar Türkiye'nin ve dünyanın çeşitli noktalarından akın etmeye başlamıştır. Bu anlamda deprem bölgesinde yardım, dayanışma ve iş birliği temel bileşenler olarak dikkat çekmiştir.

Bu çalışmada sosyal sermaye gelişiminin önemli kaynakları arasında yer alan aile ve din kurumunun gerek yapısal özellikleri gerekse işlevleri aracılığıyla 6 Şubat Depremlerinin etkisini azaltmadaki rolünü değerlendirmek amaçlanmıştır. Deprem gibi doğal afetler sonrasında yaşamın yeniden inşa süreçlerinde zengin bir sosyal sermaye stoku, afetin olumsuz etkilerini azaltan ve bireylerin afete karşı dirençlilik kapasitesini arttıran önemli bir faktördür. Bu bağlamda çalışmada öncelikle aile ve din kurumlarının -işlevselci perspektif çerçevesinde- yapısı ve işlevleri ele alınmıştır. Ardından afet ve sosyal sermaye ilişkisi, Diyanet TV tarafından hazırlanan ve 6 Şubat Depremlerinden sonra afetzedelerin yaşadıklarının, arama-kurtarma çalışmalarının, yardım faaliyetlerinin ve iyileştirme çalışmalarının konu edildiği, içerik analizi tekniği ile çözümlenen "Asrın Afeti" (2024) belgeseli üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Aile Üzerine İşlevselci Yaklaşımın İzinde Öne Çıkan Bazı Hususlar

Sosyolojinin temel amacı, bireyler arasında gözlenebilecek süreçler bütünü olarak toplumu anlamaya çalışmaktır. Bunu gerçekleştirirken de ilk elden, bağımsız bir varoluşa sahip, topluma temel karakterini veren, sürekli ve anlamlı ilişki örüntüleri üzerinden betimlemeler ve değerlendirmeler yapmaktadır. Bu açıdan ele alındığında en temel toplumsal kurumlardan biri olan aile, sosyolojik düşüncenin öne çıkan konularından birini oluşturmaktadır. Aile, -diğer toplumsal kurumlar gibi- bireyler arası ilişkilerin başlangıç aşamasında, bu ilişkilerin ahlaksal, töresel veya normal boyutta düzenlenmesinden sonra, evlenme ve aile ile ilgili normların sistemleşmesi yani kurumlaşması ile birlikte oluşmaktadır (Güçlü, 2022, s. 66). Ailenin yapısal ve değersel boyutları ile birlikte toplumsal ilişki ağları ve yapıları içinde değerlendirilmesi

ve dolayısıyla toplumsal bağlamında araştırılması toplumbilimsel düşüncede birey ve toplum kavramları ve bu kavramların birbiri ile ilişkisinin önemli bir uzantısını oluşturmaktadır.

Temel toplumsal kurumlardan biri olan ailenin evrensel bir tanımını ortaya koymak zordur; çünkü aile, içinde bulunduğu kültüre göre farklılık gösteren küçük bir toplumsal sistemdir. Yanı sıra tarihsel süreçte yapısı, ilişki örüntüleri ve işlevleri gibi hususlarda önemli değişimlere maruz kalmıştır (Canatan ve Yıldırım, 2009). Nitekim ilkel topluluklardan modern toplumlara kadar aile, kimi zaman otorite, akrabalık ve mülkiyet ilişkilerinden kimi zaman ise hane halkı tarafından biçimlenen bir toplumsal kurum olarak zaman ve mekân boyutunda farklılık taşımıştır. Aynı zamanda toplumsal yapıda hâkim olan ilkelerin değişmesiyle birlikte ekonomik, politik, siyasi ve dini alanlarda görülebilecek değişim ve dönüşümlere koşut olarak aile kurumu da şekillenmekte ve çeşitlilik gösterebilmektedir (Marshall, 2021).

Ancak bahsi geçen unsurlar göz ardı edildiğinde en genel tanımlama ile aile, biyolojik, sosyal, ekonomik, psikolojik, dini boyutları olan en küçük toplumsal birimdir (Sayın, 1990, s. 2). Ailenin en önemli işlevlerinin başında biyolojik işlevi gelmektedir ki bu işlev insan neslinin devamını sağlamaktadır. İdeal bir aile ortamı aile bireylerine sıcak ve şefkatli bir ortam sunmaktadır; bireyler kendini aile ortamında güvende ve mutlu hissetmektedir. Ailenin bir diğer önemli işlevi ekonomik işlevdir. Özellikle geleneksel toplumlarda aile, temel bir iş bölümü anlayışıyla örgütlenen hem üretim hem de tüketim anlamında başat bir yapıydı. Ancak Sanayi Devrimi ve modernleşme ile birlikte aile üretiminde kadın ve erkek iş birliği bir tür zorunluluğa evrilmiş, ailenin maddi ihtiyaçlarının üretimiyle ilgili görevlerinin bir kısmı ekonomi kurumuna aktarılmıştır (Merton, 1957).

Ailenin dini işlevi, üyelerine dini gereklilikleri öğrenip uygulayabileceği bir ortamı sağlamasında karşılık bulmaktadır. Aile, dini inançları kazandırmakta ahlaki bilgileri öğretmekte, organize etmekte ve düzenlemektedir (Canatan ve Yıldırım, 2009, s. 19). Ailenin boş zamanları değerlendirme işlevi ise yaratıcı, eğlendirici ve dinlendirici aktiviteler gerçekleştirme potansiyelini içermektedir. Fakat moderniteye özgü değerler aracılığıyla eğlence ve dinlenmenin kurumsallaşması, ailenin bu işlevini kurumsal yapılarla paylaşmaya başlaması

ile sonuçlanmıştır (Gökçe, 2017, s. 218).

Aileye ilişkin tanımlar arasında yer alan bir diğer önemli işlev, ailenin toplumsallaştırma işlevidir. Toplumsal yapının temelini oluşturan aile içinde çocuk, toplumun temel değerlerini, kültürünü, norm ve davranış kurallarını öğrenmekte ve benimsemektedir. Toplumsal roller aile içindeki yaşantı yoluyla çocuklara kazandırılmaktadır. Bireyler normatif toplumsal yaşamın örgütlenmiş yapısına uyum sağlamak için nasıl bir yol izleyeceklerini, hangi bilgi ve becerileri taşımaları gerektiğini öncelikle aile içinde öğrenmektedir (Dündar, 2022, s. 57). O nedenle aile, toplumun en küçük kurumu ve sistemi olarak, sosyal ilişkilerin ve ağının ilk örüntüsünün kaynağı olma özelliğine sahiptir.

Aile kurumunun tanımlanması, işlevleri ve evrenselliği üzerine farklı görüş açıları söz konusudur. Ayrıca farklı yaklaşımlar aileyi kendi perspektifleri bağlamında değerlendirmekte, yorumlamakta ve tanımlamaktadır (Güçlü, 2022, s. 69). Bu yaklaşımlardan biri, sosyolojide uzun yıllar hakimiyetini sürdüren ve temsilcileri arasında Émile Durkheim, Talcott Parsons ve Robert Merton'un yer aldığı İşlevselci yaklaşımdır. İşlevselci yaklaşıma göre, her toplumsal kurum, toplumsal bütünleşme ve toplumun devamlılığına katkı sağladığı sürece sosyal sistemin dinamik bir denge içinde ve en iyi biçimde varlığını sürdürmesine katkı sunmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2018). Bu çerçeveden değerlendirildiğinde modern toplumsal yapı içinde ortak değerlere bağlılık, kuşaktan kuşağa aktarım ve toplumsal uzlaşının artması; toplumsal çatışmanın ise azalması beklenmektedir (Marshall, 2021). Toplumsal sistem ve alt sistemler, toplumsal dayanışma ve uyum, toplumsal roller, norm ve değerler ile bunlara uygun bireysel davranışların önemsendiği Yapısal-işlevselci yaklaşıma göre, temel değerler sistemi istikrarlı ve etkili bir sosyal sistemin kalbini oluşturmaktadır. Toplum iç içe geçmiş alt sistemlerden oluşmaktadır ancak sistem uygun bir şekilde kurulduğunda tüm farklı alt sistemler mükemmel eşzamanlılığı organize etmekle kalmayıp toplumda istikrar ve dayanışmaya katkı sunmaktadır (Parsons, 1951/2005).

Émile Durkheim, yazıları boyunca, toplumsal birlik, uyum, bağlılık ve sosyal kontrolle karakterize olan dayanışmacı bir sosyal sistemin, bireylerin refahını teşvik ettiğini, onları ahlaki bir yurttaşlık görevi ve sorumluluk bilinci

aracılığıyla kolektif düzene bağladığını vurgulamıştır (Ritzer ve Stepnisky, 2018). Dolayısıyla, Durkheim açısından toplumsal yaşamın kendisi bireysel bileşenlere indirgenemeyecek bir öneme sahiptir. Durkheim'ın etkisinde Talcott Parsons tarafından açık bir şekilde gösterilen İşlevselci yaklaşım çerçevesinde aile kurumu, kendi içinde aile sisteminin ve sosyal sistemin korunmasında ve devamlılığının sağlanmasında, tarihsel ve toplumsal bilincin, kültürel ve ahlaki değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasında işlevseldir. Bunların yanında aile, rol ve statü grupları bakımından en iyi konuma sahip bireylerden oluşmaktadır (Parsons, 1949).

Parsons, ailenin iki önemli işlevi olduğunu düşünmektedir. Bu işlevlerden biri toplumsallaştırmadır. Toplumsallaşma, sistemlerin birbiri ile bağlantılı olduğunu göstermesi bağlamında Parsons'ın teorisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Toplumsallaşma, kendi çocuklarını uygun biçimde yetiştiren, toplumsal yapının hâkim değerlerini ve normlarını onlara öğreten ebeveynler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Normlar, toplumda uyumu sağlayan ve genel kabul gören kültürel değerlerdir (Marshall, 2021, s. 533). Aile, çocukların toplumsallaşması sürecinde normların ve değerlerin içselleşmesini sağlamaktadır. Böylece çocuklar kendilerinden beklenenleri öğrenip, kültürel sistemin öğelerini kendi değerleri olarak benimseyerek sosyal bir varlık olmayı öğrenmektedir (Kasapoğlu, 2012).

Durkheim (2013), bireylerin yurttaş, aile üyesi, eş ya da kardeş olarak yerine getirmekle yükümlü oldukları bir takım görev ve sorumluluklar taşıdığını, bu nedenle toplum tarafından kendilerine verilen rolleri içselleştirip uygulamakla sorumlu olduklarını ifade etmektedir. Durkheim ile benzer şekilde Parsons da ailenin diğer bir önemli işlevi olarak çocuğun kişiliğinin dengelenmesini sağlayan aile üyelerinin taşıdıkları rollere vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda kadın, aile içinde müşfik, doyurucu ve sevgi gereksinimini karşılayan anlamlı bir role sahipken erkek, lider, yaratıcı ve kurulu aile ekonomisine katkı sunan araçsal bir rol taşımaktadır (Parsons, 1949). Esasen kadın ve erkeklerin aile içinde taşıdığı roller hem işlevsel açıdan birbirini tamamlamakta hem de geleneksel ilişkileri içeren birincil ilişkiler ile resmi ve kamusal ilişkileri içeren ikincil ilişkilerden oluşmaktadır.

Bilindiği üzere Durkheim'ın iş bölümü temelinde ayrıntılandığı toplum

sınıflaması “mekanik” (geleneksel) ve “organik” (modern) dayanışmalı toplumdaki oluşmaktadır. Durkheim’a (2020) göre mekanik dayanışmalı toplumlarda ilişkiler kişisel ve samimi bir özelliğe sahipken organik dayanışmalı toplumlar ise gayrişahsi ve resmi araçsal ilişkilerden oluşmaktadır. Parsons bu durumu aile içindeki rol farklılaşmalarını çözümlenmekte kullanmıştır. Şöyle ki, toplumsal roller ile benzerlik taşıyan bu durum, geleneksel ilişkileri içeren amaçlı ve anlamlı roller ile modern toplumlara özgü resmi ve kişisel olmayan araçsal rollere karşılık gelmektedir. Araçsal rol aile temsili ve aile kazancı ile ilişkili bir doğaya sahiptir, anlamlı rolün görevi ise toplumsal düzeni korumaktır ve bu yönüyle toplumsal bütünleşmeye katkı sunmaktır (Parsons, 1949).

Yapısal-işlevselci bakış açısına göre, sanayi toplumu bazı ortak değerleri paylaşan bireylerden oluşan bir yapıya ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda modern sanayi toplumunun ihtiyaçlarına en iyi karşılığı veren aile tipi çekirdek ailedir (Parsons, 1949). Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan, kent toplumu yapısına uygun çekirdek aile (ebeveynler ve evlenmemiş çocuklardan oluşan) temel aile modeli olarak kabul edilmektedir. Nitekim çekirdek aile, kentin yaşam tarzı, çalışma biçimi, sosyal ilişkileri ve yerleşme düzeni gibi özellikler ile donatılmıştır (Canatan ve Yıldırım, 2009). Sanayi toplumunu karakterize eden ekonomik farklılaşma geniş aile yapısı ile uyumsuz bir niteliğe sahiptir. Çünkü sanayi toplumlarının yapısal özellikleri arasında farklı yaşam tarzı, farklı meslekler ve dolayısıyla birbirine bağlı birçok gelir yer almaktadır. Öte taraftan birincil ilişkilerin hâkim olduğu çekirdek ailede aile reisi olan kişinin çalışması hem geniş ailede mevcut olan ekonomik farklılaşmayı azaltmakta hem de geniş ailenin farklı işlerde çalışan aile üyeleri arasında ortaya çıkacak olası çatışmaların önüne geçerek ücret/iş sorunlarını önlemektedir (Bilton, Bonnett, Jones, Lawson, Skinner, Stanworth ve Webster, 2008, s. 230). Aynı zamanda çekirdek aile, endüstriyel ekonominin ihtiyaç duyduğu coğrafi ve ekonomik hareketliliğe yeterince uyum sağlamaktadır. Bu yönüyle çekirdek aile, sanayi toplumu için işlevsel bir alt sistem olarak fonksiyonel bir özellik sergilemektedir (Sayın, 1990, s. 10-12).

Parsons, “The Family in Urban-Industrial America” (1955) isimli yazısında sanayileşme ile ortaya çıkan değişim karşısında ailenin önemine işaret

ederek, ailenin sözü geçen değişim sürecinde temel görevlerini kaybetmekten çok, farklılaşan bir akrabalık ilişkisi ile varlığını sürdürmeye devam ettiğini ifade etmektedir. Akrabalık, genetik ilişkilerdeki kategori ve statülerden oluşmaktadır. Sanayileşme süreci bu tür ilişkilerde değişimleri getirip zayıflatmış olsa da çekirdek ailedeki biyolojik ikiliğe dayanan roller sabit kalmıştır ve ailenin toplumsal düzen ve bütünleşmeye dair belirleyici rolü devam etmektedir (Parsons, 1955, s. 49-51). Özellikle evdeki yetişkin ve çocuk sayısı ile aile üyeleri arasındaki ilişkinin kuvveti aracılığıyla toplumsallaşma sürecinde çocuk, cinsiyetini ve kendinden beklenen davranışları çekirdek aile içinde öğrenerek içselleştirmekte ve normatif beklentileri yerine getirmektedir (Bilton vd., 2009, s. 230). Dolayısıyla çekirdek aile evrimsel anlamda gelişmiş bir aile modeli olarak toplumun temelini teşkil etmekte; toplumsal değerleri ve beklentileri büyük ölçüde devam ettirmeye katkı sunmaktadır.

Din Üzerine İşlevselci Yaklaşımın İzinde Öne Çıkan Bazı Hususlar

Din, insanlığın varoluşu ile yaşıt bir olgudur. Her bireyin -herhangi bir dine inansın veya inanmasın- belli bir din algısı, dahası din ile ilişkili kendini bağlayan bir yaklaşımı bulunmaktadır. Bireysel düzeydeki bu çeşitlilik çoğu zaman din üzerine birbiri ile uzlaştırması zor birçok tanımı beraberinde getirmektedir. Bu nedenle din olgusu, bir taraftan eylem ve değer setleri üzerinden ele alınıp incelenirken öte taraftan farklı disiplinlerden bakış açıları etrafında bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır (Subaşı, 2024, s. 2-3).

Din sosyolojisi, toplumsal yapıda dinin rolünü anlamak için, insanlık tarihi içinde dinin önemini, etkisini ve işlevini analiz etmek ve dinin insan ve toplum üzerindeki sosyal ve psikolojik etkilerini kavramaya yönelik çözümler sunmaktadır (Davie, 1998). Ayrıca din sosyolojisi, bir özne olarak, dini toplumda düzenin, bütünleşmenin, gelişme ve değişimin önemli bir aktörü olarak ön plana almaktadır. Bahsi geçen unsurlar din sosyolojisinin sadece toplumsal bir çevre ile bağlantılı olduğu takdirde din ile ilgilendiği argümanı etrafında şekillenmektedir.

Émile Durkheim, din sosyolojisinin kurucu aktörlerinden biridir. Durkheim'ın küçük ölçekli geleneksel toplumlarda din olgusunu incelediği "Dinsel Yaşamın İlsel Biçimi" (1912) isimli çalışması din sosyolojisi alanında yer alan önemli bir eserdir. Durkheim için öncelikli olarak açıklanması gereken

şey modern dinin kaynağıydı. Ancak uzmanlaşmanın ve kurumsallaşmanın yoğun olduğu modern toplumlarda dinin kaynağını doğrudan araştırmak çok da mümkün değildi. O nedenle Durkheim, modern toplumsal sistemlerin karmaşık yönlerinin ve sosyo-kültürel dış görünüşlerinin etkisinden kurtulmak için Avustralya'nın yerli toplumlarındaki temel din biçimlerini inceleyerek, dinsel olguların özünü kavramaya çalışmıştır (Turner, 2022, s. 376-377).

Durkheim için din, kendi terimleri ile açıklanması gereken “sui generis” (kendine özgü) bir olgudur. Bu bağlamda “bir toplumsal olgunun nedeninin başka bir toplumsal olgu olduğu” (Durkheim, 2013) şeklindeki metodolojik yaklaşımdan hareketle, araştırılan olgunun açık bir tanımının yapılması gerekmektedir. Nitekim Durkheim (2021, s. 47) dini, “tek bir ahlaki cemaatte birleştiren inançlar ve pratikler sistemi” şeklinde tanımlamaktadır. Durkheim, dinsel inançları toplumun kolektif temsilleri olarak değerlendirmektedir. Aynı zamanda dinsel pratiklerin amaçlanmamış sonucunun toplumsal bir bağ yaratmak olduğunu; dinsel ritüellerin gerçekleştirilmesinin ise toplumsal bütünlüğün yenilediği toplumsal bir coşku oluşturduğunu düşünmektedir. Dine ilişkin bu işlevsellik dinin bir cemaat teklifi ve bir üyelik duygusu barındırması ile ilişkilidir ki bu da gerek birey gerekse bizzat toplum için oldukça önemli bir gerekliliktir (Nisbet, 2006, s. 181).

Öte taraftan Durkheim açısından dinler yalnızca bir inanç sisteminden ibaret değildir. Ona (2021) göre tüm dinler, düzenli olarak yapılan törenleri içermektedir. Bu törenler sırasında aynı inanca sahip kişiler bir araya gelmektedir. Durkheim'a (2021) göre bu törenler, grup üyelerini birbirine bağlamada ve güçlü bir grup aidiyeti yaratmada önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle, bu törenler kutsal olana tapınma gereksinimini karşılayanın yanında aynı zamanda bireylerin yaşamlarının dönüm noktaları olan doğum, ölüm veya evlenme gibi bazı toplumsal geçiş zamanlarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu türden geçişler hemen her toplumda toplumsal dayanışma, kolektif duygusal heyecan ya da kolektif coşku yaratmaktadır. Nitekim, onaylanma ihtiyacı ile birlikte dayanışma ve kimlik oluşturan kolektif duyguların ve düşüncelerin belirli aralıklarla doğrulanması ihtiyacı hemen hemen her toplumda görülmektedir (Durkheim, 2021, s. 429-430).

Durkheim'a (2021) göre, bir toplumun morfolojisi, yani doğası, büyüklüğü ve parçalarının düzeni, kolektif bilinci ya da o toplumun kültürel doğasını, yani değerlerini, inançlarını ve normlarını belirlemektedir. Kolektif bilinç bir taraftan toplumsal morfolojiyi güçlendirirken öte taraftan zaman, mekân ve nedensellik bağlamında temel düşünce kategorilerinin içeriğini belirleyerek bireylerin bilişsel yapılarını şekillendirmektedir. Bu kategoriler aynı zamanda bireylerin yüz yüze ilişkileri esnasında ortaya çıkan dini ritüeller sırasındaki ilişkileri sağlamaktadır. Dini ritüellerin icrası ise yalnızca bilişsel değil toplumsal olanın da bir yansımasıdır (Durkheim, 2021, s. 447). Dolayısıyla Durkheim açısından din, örgütlenmeye ve uyuma verilen basit bir yanıtın çok, toplumsal yapıda dinamik ve güdüleyici bir güç olarak işlev görmektedir.

Kolektif bilincin temel niteliklerinden bir diğeri de bireylerin daha büyük bir toplumsal birimin parçası oldukları düşüncesine ulaşmalarını sağlaması ve böylece toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye sunduğu katkıdır. Durkheim'ın topluma atfettiği kutsallık, onun kolektif bilinç kavramını üretmesini mümkün kılmıştır (Turner, 2022, s. 167). Kolektif bilinç, ortak duygu ve inanç dünyasından kaynaklanan birlikteliğe işaret etmektedir. Bu bilinç, bireyin, toplumun bir parçası olarak kendisini nasıl konumlandığı ve kişisel eylemlerinin toplumsal bağlamda nasıl anlam kazandığı ile ilgilidir. Bir toplumun üyeleri arasında ortak olan inanç, değer ve tutumların bütününe ifade eden kolektif bilinç, bireyleri bir arada tutan ve toplumun uyumlu bir şekilde işlemesine rehberlik eden kuvvetli bir bağdır (Durkheim, 2020, s. 344-346).

Durkheim "Dinsel Yaşamın İlksel Biçimleri"nde ve kuşkusuz diğer çalışmalarında yapısal işlevselci muhakeme biçimine ilham kaynağı olabilecek bir model oluşturmuştur. İşlevselci yaklaşımın izinde Talcott Parsons da dini fenomenlerin sosyolojik analizini toplumun genelinin analizi için gerekli olan teorik çerçevenin tamamlayıcısı olarak görmüştür (Turner, 2022). Parsons'ın işlevsel bir ön gereklilik olarak kabul ettiği din kurumu, "iyilik" ve dünyanın "iyi karakterini" (1954, s. 206) geliştiren bir içerikle yüklüdür ve sosyal sistem modeli içinde merkezi bir role sahiptir. Dinlerin kültürel, sosyal ve kişilik sistemleri üzerindeki etkisi ile dini değerlerin modern toplumlarda toplumsal dayanışmaya sunduğu katkıyı açıklamak Parsons'ın din sosyolojisine ilgisini

sürekli kılan önemli faktörler arasında yer almıştır (Swingewood, 2020).

Parsons'a (1954) göre din, kültür ve değerlerle ilişkili sosyal bir sistemdir; zira tüm değerler başlangıçta dini yaşamdan kaynaklanmaktadır. Bir toplumun var olabilmesi ve ahlaki bir topluluk olarak tanımlanabilmesi, kolektif değerlerin varlığı ile ilişkiseldir. Dini inançlar bir taraftan ahlaki topluluğu bir arada tutan temel ilkeleri sağlarken öte taraftan ritüeller ve ibadetler aracılığıyla dinsel ilkelere bağlılığı yükseltmektedir. Dini ritüeller ve ibadetler aracılığıyla pekiştirilen dini idealler, bireysel eyleme “anlamı” kazandırmaktadır. Öte taraftan din, eylem sistemi içinde motivasyon ve güdü oluşturmak adına gereken sembolleri ve düşünce sistemini sağlayarak bir “etik” yaratmaktadır. Bahsi geçen etik yaygınlaşarak, genel bir toplumsal kabul haline gelmekte ve kültürel bir olguya dönüşmektedir. Nitekim toplumsal düzen ve devamlılık genel değerler kültürünün paylaşımı ile mümkün olmaktadır. Bireyin eylemini anlamlı kılan da yine bu ortak değerler kültürüdür (Parsons, 1954, s. 340-342).

Durkheim'a (2020) göre, toplumsal değerler ve ahlaki yükümlülükler sistemine dönüşen ortak inançlar ve duygular bütünü, toplumsal olanın kendisini ifade etmektedir. Din, bir toplumda bireyler arası ilişkilerin düzenlenmesinde ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında toplumun ihtiyacı olan rol ve işlevleri karşılayarak asgari müşterekte bir kaynak görevi görmektedir (Parsons, 1954, s. 342). Böylelikle din, bireylerin toplumsal rollerine uyum sağlamalarına, bireyler arası sosyal ilişkilerin sistemleşmesine ve inanç ve değerlerin üretilip yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Modernleşmeye paralel olarak din kurumu özellikle kamusal alanlarda bazı rol ve işlevlerini kaybetse de bireysel ve toplumsal yaşama anlam katmaya ve toplumsal sistemin ahlaki ve etik boyutu üzerindeki etkisini sürdürmeye devam etmektedir.

Aile ve Din Eksenli Sosyal Sermaye Üzerine Öne Çıkan Bazı Hususlar

Sosyal sermaye yazınında kavram ile ilgili olarak yer alan farklı tanımların ortak noktası, sosyal sermaye ile kastedilenin, bireyin çeşitli türdeki kaynakları içeren ilişki ağlarının bir parçası olması durumudur (Portes, 2000). Bu yönüyle sosyal sermaye, sosyal ağların değerli olduğuna dair merkezi bir önermenin yanında esas olarak bireyler arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Sosyal sermaye, toplumun ortak hedef ve beklentilerini gerçekleştirme potansiyeli

ile yüklü, karşılıklılık ve güvenirlilik normlarına işaret eden ontolojik bir gerçekliktir (Coleman, 1988). Bu gerçeklik sosyal sermayenin topluluk üyelerini bir arada tutan, ortak değer ve kabulleri inşa ederek sosyal güveni tesis eden, böylece bağıllık ve dayanışmaya katkı sunan bir kaynak olma kabulünde karşılık bulmaktadır (Coleman, 1988; Putnam, 2000).

Kavramı ilk kullanan isimlerden biri James Coleman'dır. Coleman'ın fikirleri Émile Durkheim'in teorik çerçevesinden ve İşlevselci yaklaşımın perspektifinden izler taşımaktadır (Furstenberg ve Kaplan, 2004). Durkheim, çalışmalarında, toplumsal dayanışma, toplumsal bütünleşme ve toplumsal düzen problemi çerçevesinde bireylerin normatif olarak düzenlenmiş sistemle bütünleşmesinde sosyal kontrollerin, iş birliğinin ve ilişkilerin önemi üzerinde durmuştu (Slattery, 2020, s. 140). Coleman'ın sosyal sermaye kavramsallaştırması da bireylerin çıkarları doğrultusunda rekabet etmelerinin en uygun olduğu durumlarda bile neden iş birliği yapmayı tercih ettikleri düşüncesine çözüm üzerinde temellenmiştir (Furstenberg ve Kaplan, 2004, s. 54).

Coleman'a (1988) göre sosyal sermaye, kişilerarası ilişkilere gömülüdür; bu ilişkilerin işlevleri aracılığıyla tanımlanmaktadır. Sosyal sermaye olarak tanımlanan işlev hem bireyler arası ilişkilerden hem de toplumsal yapıdan elde edilen kaynakları kapsamaktadır. Bahsi geçen kaynak yalnızca bireyin hedeflerine ulaşmasında yararlanacağı sosyal organizasyonları içermemektedir; aynı zamanda sosyal etkileşimin bir ürünü olarak bireyler tarafından toplumsal yapıya doğrudan sunulan katkılar bütününe fayda sağlamaktadır (Coleman, 1988, s.101). Aslında Coleman açısından sosyal sermayeyi önemli kılan nokta tam da budur; zira sosyal sermaye norm, değer ve güven temelinde oluşan ağlar aracılığıyla bireysel ile kolektif düzey arasında köprü kurma vazifesi taşımaktadır (Coleman, 1988).

Öte taraftan Coleman'a (1988) göre sosyal sermaye aynı zamanda bireyin kendi sosyal ilişki ağları ile erişebileceği somut kaynakları da içeren bir doğaya sahiptir. Bu noktada özellikle ebeveynlerin sosyal ağlarına ve sosyal sermaye üretmedeki rolüne dikkat çeken Coleman, toplumsal bütünleşme ve uyum üzerinde aile ve akrabalık gibi ağların sağladığı dayanışma duygusunun önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır (Coleman, 1988, s. 85). Çünkü ona

göre, sosyal sermaye tüm sosyal ilişkilerden ancak özellikle de aile ve sosyal organizasyonların aracılığıyla elde edilmektedir.

Sosyal sermaye kavramına hayat veren isimlerden bir diğeri de Pierre Bourdieu'dür. Bourdieu'nün teorisinde sosyal sermaye kurumsal kaynaklara ulaşmada önemli bir araçtır (Bourdieu, 1986). Bu bağlamda sosyal sermaye, az çok kurumsallaşmış, karşılıklı etkileşim veya tanıma ilişkileri aracılığıyla kurulmuş, dayanıklı bir ağ ile bağlantılı gerçek ya da potansiyel kaynakların bütününe ifade etmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 108). Sosyal sermaye, grup üyeliği üzerinden kişinin ihtiyaç duyduğu takdirde yararlanabileceği ilişki ağlarıdır. Diğer taraftan sosyal sermayenin taşıdığı içerik, bireylerin ve ağ ilişkileri aracılığıyla bağlandığı kişi ya da grupların sahip olduğu ekonomik, kültürel ve sembolik kaynakların bütünü ile de doğrudan bir ilişki içinde yer almaktadır.

Bourdieu'nün sosyal sermayesi, taşıdığı bu özellikler açısından iki farklı anlama sahiptir. Bunlardan ilki, kişinin sahip olduğu ve kaynak görevi gören sosyal ilişkileri, ikincisi ise bu ilişkilerin taşıdığı niteliktir (Çelik, 2014, s. 77). Bu nokta Bourdieu'nün sosyal sermaye tanımını Coleman'ın sosyal sermaye yaklaşımından ayırmaktadır. Çünkü Bourdieu'nün sosyal sermaye tanımı beraberinde kaynaklara erişim düzeyi ile ilişki içinde olan habitus kavramını gündeme getirmektedir. Şöyle ki, habitus bireyin özel toplumsal koşullara maruz kalarak edindiği, toplumsal dünyaya ilgisine aracı olan zihinsel ve bilişsel tutumlar ve bunlara yön veren eğilimler/yatkınlıklar sistemidir (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 153-155). Ancak bireylerin edindikleri söz konusu yatkınlıklar sahip oldukları sermaye türlerinin donanımı ile etkileşim içinde yer almaktadır. Sermaye türlerinin (ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel) her biri bireylerin sahip olduğu finansal kaynaklara, toplumsal uzam boyunca sosyal hayatında edindiği ilişkilere ve pratiklere, statüye ya da gerçek veya potansiyel kaynaklarına yön vermektedir. Bireyin sahip olduğu bu kaynaklar bazı gruplara aidiyeti içerebileceği gibi maddi veya sembolik (arkadaşlık, akrabalık gibi subjektif duygular) etkileşim içerebilmekte veya kurumsallaşabilmektedir. Nitekim Bourdieu'ye (2005) göre, bir gruba ait olma coğrafi yakınlık, yaşanılan çevre ile ilişkiler veya ekonomik ve sosyal yakınlık aracılığıyla kurulan etkileşim gibi farklı şekillerde de karakterize

edilebilmektedir.

Bourdieu, sosyal sermayeyi gerekli olduğunda kullanılabilir bir ağ olarak tasarlamış olsa da habitusun önemini göz ardı etmemektedir. Çünkü habitus kişinin özellikle ailesi aracılığıyla sahip olduğu eğilimler, yatkınlıklar ve ağlar toplamı olarak bireyin yaşamını fazlasıyla etkilemektedir (Meder ve Çeğin, 2011). Bourdieu, aileyi bireylerin basit toplamından ziyade kolektif bir özne olarak değerlendirmektedir. Aile, ekonomik, kültürel ve sembolik ayrıcalıkların toplandığı toplumsal bir kurumdur. Bu ayrıcalıkların nasıl değerlendirilip kullanıldığı ailenin sahip olduğu sosyal sermaye düzeyini yansıtmaktadır (Wallace ve Wolf, 2020, s. 166). Dolayısıyla Bourdieu açısından sosyal sermaye, birikmiş varlıkları simgeleyen bir işleyişe sahiptir.

Görüldüğü üzere sosyal sermaye çeşitli seviyelerde ele alınabilmektedir. Ancak genel anlamda sosyal sermaye, yakın bireysel ilişkiler, gruplar arası ilişkiler ile bu ilişkiler aracılığıyla oluşan ağlar ve tüm bunların kümülatif toplamından oluşmaktadır (Portes, 2000). Yakın bireysel ilişkiler, önemli bir sosyal sermaye kaynağı olan aile ve aile içi akrabalık düzeyi gibi birincil türden ilişkileri içermektedir. Bahsi geçen ilişkiler, sosyal sermayenin “bağlayıcı rolü” ile, yani kalıcı ve kişisel içe dönük ağlarla ilişkiseldir. Aile, akrabalık bağları ile doğrudan birbirine bağlanan, benzer özelliklere ve kaynaklara sahip olan kişilerden oluşan en küçük toplumsal birimdir (Canatan ve Yıldırım, 2009). Bu yönüyle sosyal sermayenin önemli bir kategorisini oluşturmaktadır.

Coleman’a (1988, s. 104) göre aile, sahip olduğu farklı işlevleri ile çocuklarına sosyal sermaye aktarımını üç aşamada gerçekleştirmektedir. Bunlardan ilki, sosyal sermayenin üretim aşamasında ebeveynlerin çocukları ile vakit geçirmeleri ve bunun için çocuklarına emek harcamalarıdır. İkinci olarak, ebeveynler ve çocuklar arasında etkili bir iletişim tesis etmek güçlü bağlar oluşturma sürecinde önem taşımaktadır. Son aşama ise, toplumsallaştırma sürecinde norm ve kuralların aktarımı yoluyla çocuklarda beklenen davranışların kazandırılması ve dahası pekiştirilmesi sürecidir. Birey ve toplum arasındaki etkileşimin ilk mekânı olan aile, üyelerinin sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmesinde, kolektif eylem potansiyelini açığa çıkarmada dolayısıyla bireyi var edecek değerler alanına dahil edilmesinde önemli bir kaynaktır. Ailenin toplum için anlamı ve işlevleri kültürel aktarım, toplumsal

gerçekliğin yeniden üretimi, sosyal bağların kurulması ve yeni etkileşim alanlarına aracılık etmesi gibi görevleri bağlamında görünür olmaktadır (Aydemir ve Tecim, 2012, s. 48).

Coleman, aile içi akrabalık düzeyinin de aile dışı ağlara erişimin gelişimini destekleyerek efektif bir sosyal sermaye sahipliğine olumlu katkılar sunduğunu ifade etmektedir (Coleman, 1988, s. 103-105). Özellikle kuşaklararası ilişkiler çerçevesinde büyükanne/baba ile anne/baba ve çocuklar arasındaki etkileşim birçok temel konuyu aile içinde içselleştiren çocuklar üzerinde hem aile bireyleri, hem de sosyal çevresi ile sağlıklı ilişkiler geliştirmesinde olumlu etkiler yaratmaktadır (Müftüler, 2019, s. 108). Toplumların sosyo-kültürel yapısına göre şekillenen kuşaklararası ilişkiler, yapısal işlevsel özellikler sergileyen aile sisteminin bir alt sistemini oluşturmaktadır. Kuşaklararası ilişkiler, kültürel öğeler ve ortak değerler temelinde duygu, düşünce ya da yaşantıların çeşitli yöntemlerle paylaşıldığı bir süreçtir. Bu süreç örneğin yaşlı bireylerin bilgi ve deneyiminden yararlanmayı içerebildiği gibi aidiyet duygusu aracılığıyla kimlik edinme sürecine katkı sunarak paylaşım odaklı bir sosyalliği teşvik edebilmektedir (Arpacı, 2019, s. 119).

Akrabalık ise gerek kan bağı gerekse evlilik yoluyla eşlerin aileleri aracılığıyla oluşan yakın ilişkileri tanımlamaktadır. Bu açıdan evlilik bir taraftan biyolojik yeniden üretim yoluyla neslin devamını sağlarken diğer taraftan aile ve akrabalık ilişkileri vasıtasıyla toplumsal ilişkilerin, toplumsal bağların ve dayanışmanın ortaya çıktığı, kültürel değerler ve anlayışlar tarafından kurulan toplumsal bir organizasyon yaratmaktadır (Demez, 2022). Akrabalık kültürel bir kavramdır dolayısıyla yereldir, evrensel tanımlamalardan ve genellemelerden uzaktır. Bu nedenle akrabalık belirli bir toplumun ve kültürün iç dinamikleri bağlamında kendine özgü ilişki ve etkileşim biçimlerine sahiptir. Öte taraftan Bauman'a (2009, s. 42) göre, her türden yakınlık "seçmeli" bir karaktere sahip iken akrabalık "verili" olanı temsil etmektedir. Akrabalığı içeren tüm özellikler çoğunlukla doğuştan ya da doğal yollarla olduğundan değişen ve dönüşen koşullar sonucunda bağlar zayıflasa da kopmamaktadır. Bu anlamda akrabalık, bireysel yakınlık, kültürel kodlar, sosyal normlar ve değerler aracılığıyla güven, aidiyet ve kimlik sembolü olarak sonsuzluğun bir aracına dönüşebilmektedir (Bauman, 2009, s. 59).

Sosyal sermayeyi birey, grup ve toplum temelli ilişkiler çerçevesinde kavramaya olanak tanıyan önemli bir durak da din kurumudur. Geertz (1966, s. 90), dini, kutsal olan ile gerçekleştirilen nitelikli bir tecrübe ve bireylerde tavır ve davranış biçimi meydana getirecek şekilde icraatta bulunan semboller sistemi olarak tanımlamaktadır. Bu tanım dinin, bireylere anlam kazandıran, toplumsal yapıda bireylerin ve toplulukların dünyaya ilişkin belirli bir tasavvuru kazanmalarına aracılık eden zihinsel bir evrene işaret ettiğini ifade etmektedir. Bahsi geçen evren, mutlak bir hakikate yönelik inanç sistemi, topluluğun kutsalla ilişki kurmasını sağlayan ortak ritüel ve ibadetleri içermektedir (Scharf, 1973, s. 11-12).

Ortak inanç ve pratikler sistemi, toplumsal kimlik ve grup aidiyeti kazanımının önemli bir unsurudur. Ancak aynı zamanda topluluk üyelerinin karşılıklı ilişkilerinin ve etkileşiminin önemli bir aracı olarak sosyal sermaye kazanımına kaynaklık etmektedir. Sosyal sermaye, toplumsal ilişki ve etkileşim içinde var olan ve çeşitli bireysel ve kolektif hedeflere yönelik olarak kullanılabilen etkili bir kaynaktır. Dinin, bireyler arasında toplumsal dayanışma ve sosyal bağ oluşturma işlevi onun bireysel ve toplumsal düzeydeki etkileriyle sosyal sermaye üretiminde oynadığı rolü ortaya koymaktadır (Kasim ve Nurdi, 2020).

Sosyal sermaye, karşılıklı fayda için koordinasyon ve iş birliğini kolaylaştıran sosyal organizasyon ve ağları temsil ederken aynı zamanda sosyal güvenin ön plana çıktığı bir içerik sunmaktadır. Sosyal güven Coleman (1988) ve Putnam (1993) için sosyal sermayenin en önemli bileşenlerinden biridir. Güven, toplumsal ilişki ve etkileşim düzeninde risk faktörünü azaltan mekanizmalardan biri olarak toplumsal bütünleşmeyi kolaylaştıran önemli bir duygudur ve gerek toplumsal ilişkilerin istikrarı gerekse güçlü bir sosyal sermaye sahipliği için belirli düzeyde güven duygusuna ihtiyaç vardır (Coleman, 1988, s. 107).

Sosyal sermaye tanımlarında kavramın dayandırıldığı güven duygusu, çoğu bireyin aynı manevi toplumun üyesi olduğu önermesine dayanmaktadır. Zira Putnam'a (1993, s. 171) göre güven duygusu, sosyal olarak türdeş, coğrafi olarak belirlenmiş toplumlarda ortak değerler, normlar, etik ilkeler ve sivil bağlılık sonucunda açığa çıkmaktadır. Bu bağlamda aynı dini gruba

aitlik daha güçlü ve etkili bir güven duygusunun kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Din kurumu kaynaklı sosyal sermaye sahipliği hem dini gönüllülüğü desteklemekte hem de toplumsal yardımlaşmaya ve dayanışmaya katkı sunmaktadır (Coleman, 2000, s. 34). Nitekim aynı dini paylaşan bireyler arasında oluşan bağlayıcı sosyal sermaye, bireylerin ve grupların dini toplulukla olan sosyal bağları aracılığıyla ulaşabildiği sosyal kaynaklara işaret etmektedir. Bu kaynaklar paylaşılan değerleri, davranış normlarını, güven düzeyini ve kişinin kendi dini grubuna özgü sosyalleşme boyutunu içermektedir (Coleman, 1988).

Bir Afet Türü Olarak Deprem ve Sosyal Sermaye İlişkiselliği

Farklı boyutlara sahip bir kavram olsa da sosyal sermayenin genelleştirilmiş toplumsal güven, güçlü ilişkiler ağı ile değerler ve normlardan oluşması ön plana çıkan temel göstergeleri arasında yer almaktadır. Esasen sosyal sermayeyi efektif bir kaynak olarak kavramsallaştırmanın önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü herhangi bir an da sahip olunan ve her türlü bilgi ve deneyim ile bireylerin bağlantıları veya gruplara olan üyelikleri aracılığıyla ulaştığı kaynakları olarak sosyal sermaye, toplumsal düzeyde işlevini sürdüren etkili bir unsurdur (Ada ve Bolat, 2010). Bu işlev kimi zaman aile ve akrabalık ilişkileriyle kimi zaman üye olunan dernekler, sosyal gruplar ve gönüllü sosyal örgütlenmelerle ya da vakıflar ve inanç grupları aracılığıyla görünür olmaktadır. Bu bağlamda özellikle deprem gibi afet zamanları sosyal sermayenin operasyonel hale geldiği, iş birliği ve dayanışma duygusunun en fazla görünür olduğu önemli dönemlerdir.

Afet, toplumun tamamı ya da belli kesimleri için ekonomik, fiziksel ve sosyal kayıplar ortaya çıkaran, yaşamın olağan döngüsünü durduran veya kesintiye uğratan doğa, insan ya da teknoloji kaynaklı zaman ve mekânda yoğunlaşan olaylar olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2014). Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre ise afet, “normal varoluş koşullarını bozan ve etkilenen toplumsal yapıda uyum kapasitesini aşacak derecede acıya neden olan olaylar dizgesidir” (DSÖ, 2002, s. 3). Öte taraftan afetler sadece sonuçları ile değil afet öncesi ve afet sırasındaki tüm süreçleri ile belirlenen karmaşık bir durumdur (Yılmaz, 2021). O nedenle bir doğa olayının afete dönüşme ihtimali etkili bir afet yönetimi (afet öncesi-afet anı ve sonrası), risk analizi ve azaltımı,

sosyal politikalar, yeniden inşa süreçleri, kentleşme ve toplumsal dayanışma gibi değişkenlerle yakın bir ilişki içinde yer almaktadır (Genç, 2021).

Afet öncesi süreçte atılan adımlar, afete uğraması muhtemel olan toplumları mümkün olan ölçüde afete hazırlı bir hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu aşama genel olarak üç tür faaliyetten oluşmaktadır: afetin gerçekleşme ihtimalini ya da zararını azaltacak düzenlemeler yapmak, dayanıksız malzemelerin kullanılmasından kaçınmak ve afetin ortaya çıkaracağı maliyetleri ve etkileri dağıtacak (geniş kapsamlı sigorta projeleri ya da ulusal ve yerel yönetim seviyesinde afet planları) adımlar atmak. Bu faaliyetler afet öncesi dönemde afetin önlenmesi veya etkilerinin azaltılmasını sağlayacak önlemlerin hayata geçirilmesi ile ilişkilidir. Afet yönetiminin ikinci aşamasını ise afet anı ve sonrasındaki dönem oluşturmaktadır. Bu aşama, afetin gerçekleşmesinden hemen sonra başlayıp afetin yol açtığı hasarın büyüklüğüne bağlı olarak gerçekleştirilen tüm faaliyetleri içermektedir (Genç, 2021, s. 39-41). AFAD'a (2014) göre, etkili bir afet yönetimi plan, koordinasyon ve hazırlık aşamalarını içermelidir ve rutin olandan farklı olarak olağan dışı kaynak, olanak ve verileri gerektirmektedir.

Afetler doğal veya insan kaynaklı olmak üzere türüne göre farklılık taşıdığından ekolojik, jeolojik, klimatolojik veya biyolojik gibi sınıflandırmalar çerçevesinde ele alınmaktadır. Jeolojik afetler içinde yer alan ve önlenemez olarak kabul edilen afetlerden biri depremdir. Deprem, yeri, zamanı, şiddeti ve sıklığı önceden kestirilemeyen, ortaya çıktığı yerleşim alanında çeşitli sonuçlarıyla birey ve toplum yaşamını doğrudan etkileyen, doğal olduğu kadar toplumsal bir olaydır (Fırat, 2020, s. 168-169). Toplumsaldır çünkü bir depremi afet olarak kabul etme kriteri belli bir toplumu etkileme kapasitesi ile mümkündür (Guggenheim, 2014, s. 4). Dolayısıyla yol açtığı tahribatlar sebebiyle yıkıcı türdeki depremler, can ve mal kaybının yanında ekonomik, sosyal ve psikolojik etkiler nedeniyle fiziksel olduğu kadar toplumsal bir olgudur (Varışlı, Kurdoğlu ve Ergin, 2023, s. 87).

Yerleşik ve kanıksanmış olanın ortadan kalktığı afet zamanları yapısal olarak akış içinde ve süreklilik taşıyan normal yaşamın sekteye uğradığı ya da ortadan kalktığı bir durum yaratmaktadır. Bu bakımdan afetler, afeti deneyimleyen birey, grup ve topluluklar için mevcut düzenin bozulduğu;

kimi zaman zorunlu yer ve mekân değişikliği içeren bir anomi haline zemin hazırlamaktadır (Çepni ve Demirkazık, 2023). Bireyler, afet olarak kabul edilen vakanın ortaya çıkardığı yeni duruma alışmak için geliştirdikleri manevralar ve stratejiler aracılığıyla belirsizlik sürecini yönetmeye ve kuşkusuz ki yaşamlarını yeniden kurgulamaya çalışmaktadır (Babuç ve Gökçe, 2024). Bu bağlamda özellikle afet sonrası yaşamın yeniden inşasında sahip olunan sosyal sermaye düzeyi güçlü bir değişken olarak önemli bir yere sahiptir.

Sosyal sermaye, afet öncesi hazırlık, afet sırasındaki bütünleşme ve dayanışma ile afet sonrası dönemde toparlanma süreçlerinde kritik bir role sahiptir. Örneğin, güçlü sosyal ağlar, afet riskleri hakkında yeterli bilgiye erişimi mümkün kılan ve bu bağlamda birey, grup veya toplulukların iş birliğini kolaylaştıran bir etki ortaya çıkarmaktadır. Bu etki üzerinde bireylerin birbirlerine ve topluma karşı hissettikleri güven duygusunun da önemli bir katkısı bulunmaktadır. Afet anı ve sonrasında ise özellikle arama kurtarma organizasyonlarında aile, akrabalar, komşular veya yerel gruplar gibi yakın sosyal ağlar oldukça işlevseldir; bu ağlar aynı zamanda resmi kuruluşların yardım organizasyonlarının etkinliğini de arttıran bir özellik taşımaktadır. Son olarak ise güçlü sosyal sermaye sahipliği afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde özellikle temel ihtiyaçların karşılanması aşamasında (barınma, gıda ve psikolojik destek vb.) kritik bir işleve sahiptir (Meyer, 2018, s. 267-270).

Nakagawa ve Shaw (2004), depremlerin ardından iyileşme sürecinde sosyal sermayenin rolüne odaklandıkları araştırmalarında Japonya'nın Kobe (1995 Kobe depremi) şehrini model olarak almışlardır. Araştırma sonuçları güven ve sosyal normlar içeren sosyal sermayenin toplumun yeniden inşa süreçlerinde kolektif eyleme katkı sağladığı, böylece yaşanan felakete karşı hızlı bir iyileşme içine girildiğini ortaya koymuştur. Nakagawa ve Shaw'a (2004) göre, sosyal sermaye toplumun verimliliğini, dayanışma duygusunu ve koordineli eylemi kolaylaştırmakla kalmayıp aynı zamanda bireysel ve toplumsal dirençliliğe katkı sunmaktadır. Dirençlilik, bireylerin, grupların ve toplulukların doğal afetler nedeniyle ortaya çıkan uzun dönemli kaos ve belirsizlik süreçleri ile başa çıkmasını kolaylaştıran önemli bir yetenektir. Sahip olunan sosyal sermaye düzeyi ölçüsünde artış gösteren dirençlilik kapasitesi, arama-kurtarma ve

müdahale gibi acil durum yönetiminin her aşamasında da performatif bir özellik sergilemektedir (Mimaki and Shaw, 2007).

Türkiye, sahip olduğu coğrafi konumu nedeniyle yaklaşık olarak 14.500 km uzunluğunda aktif fay hattına sahiptir; aynı zamanda dünyada ön plana çıkan belli başlı deprem kuşakları üzerinde yer almaktadır. Türkiye' de, 1900 yılından günümüze kadar geçen zaman diliminde belli başlı 182 büyük deprem gerçekleşmiştir. Bu depremler arasında özellikle 1999 Marmara, 2011 Van ve 2020 Elâzığ depremlerinin önemli oranda can ve mal kaybına yol açtığı bilinmektedir. Yerküre düzeyinde bakıldığında ise her yıl 3 milyonun üzerinde deprem meydana gelmektedir. Bu depremlerin önemli bir kısmı hissedilmezken bine yakını 5 ve üzeri şiddetinde olup “yıkıma yol açan depremler” kategorisi altında kayıtlara geçmektedir. Özellikle şiddetli depremler, kolayca yatışmayan bir enerji açığa çıkarmaktadır. Her ana depremden sonra çok sayıda artçı sarsıntı gerçekleşirken depremlerin oluşturduğu sismik dalgalar geniş bir alana yayılmaktadır. 1990-2004 yılları arasında dünya genelinde yaşanan önemli afetlerden etkilenen bireylerin yaklaşık %84,4'ü, can kayıplarının %96,7'si ve yaralanmaların %99,4'ü deprem kaynaklı olduğu görülmektedir (JICA, 2004, s. 27).

6 Şubat 2023 günü saat 04:17'de merkezi Kahramanmaraş Pazarcık ilçesi olan 7.7 büyüklüğünde, odak derinliği 8,6 km olan dolayısıyla yüzeye fazlasıyla yakın bir deprem gerçekleşmiştir (AFAD, 2023). Aynı gün saat 13:24'te ise büyüklüğü 7.6, odak derinliği 7 km ve merkezi Kahramanmaraş Elbistan olan ikinci bir deprem daha meydana gelmiştir. Depremler Adana, Adıyaman, Kahramanmaraş, Malatya, Diyarbakır, Osmaniye, Elâzığ, Diyarbakır, Kilis, Hatay ve Şanlıurfa olmak üzere 11 ili etkisi altına almıştır (AFAD, 2023). Barcelona Jeoloji Araştırma Enstitüsü, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinden sonra oluşan sismik dalgaların dünyayı her biri 3,5 saat süren dört tur halinde dolaştığını kaydetmiştir. Bu durum 6 Şubat depremlerinin yıkıcı etkisi ile doğru orantılıdır. 6 Şubat depremleri yaklaşık olarak 550 km'lik bir hat üzerinde yer alan yerleşim alanlarında önemli yıkımlara yol açmıştır (Sağiroğlu vd., 2023). Yaklaşık olarak 110 bin km²'lik enkaz kaplı alanda 260 bin yapı ya tamamen yıkılmış ya da ağır hasar almıştır. Yaşanan depremlerin ardından yapılan ilk tespitlere göre 11 ilde

doğrudan etkilenen kişi sayısı 14.013.196 olarak kaydedilmiştir. Bu nüfus, ülke demografisinin yüzde 16,4'üne tekabül etmektedir (T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

YÖNTEM

Bu çalışmada sosyal sermaye gelişiminin önemli kaynakları arasında yer alan aile ve din kurumunun yapısal özellikleri ve işlevleri aracılığıyla 6 Şubat Depremlerinin etkisini azaltmadaki rolünü değerlendirmek amaçlanmıştır. Deprem gibi doğal afetler sonrasında yaşamın yeniden inşa süreçlerinde zengin bir sosyal sermaye stoku afetin olumsuz etkilerini azaltan ve bireylerin afete karşı dirençlilik kapasitesini arttıran önemli bir faktördür. Bu bağlamda Diyanet TV tarafından hazırlanan ve 6 Şubat Depremlerinden sonra afetzedelerin yaşadıkları, arama-kurtarma çalışmaları, yardım faaliyetleri ve iyileştirme çalışmalarının konu edildiği “Asrın Afeti” (2024) belgeseli içerik analizi yöntemi ile çözümlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada veri kaynağı olarak “Asrın Afeti” (2024) belgeselinin tercih edilmesinin temel gerekçesi, belgeselin yalnızca 6 Şubat Depremlerine dair kronolojik bir anlatı sunmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal kurumların -özellikle aile ve din kurumunun- afet karşısındaki işlevlerini görünür kılabilecek biçimde yapılandırılmış olmasıdır. Zira belgesel, işlevselci yaklaşım doğrultusunda aile kurumunun deprem gibi afetlere karşı müdahaledeki birincil rolünü, dini kurumların ise toplumsal moral, manevi dayanışma ve rehberlik faaliyetleri aracılığıyla üstlendiği işlevleri temsil eden sahneler içermektedir. Bu bağlamda “Asrın Afeti” (2024) belgeseli, din kurumunun ve aile yapısının afet bağlamında nasıl temsil edildiğini çözümlenmek açısından zengin görsel ve söylemsel veri sunmaktadır. Belgesel ayrıca, sosyal sermaye kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde güven, dayanışma, iş birliği, kolektif bilinç ve toplumsal bütünleşme gibi boyutları analiz etme fırsatı vermektedir. Bu unsurlar, özellikle Putnam (2001) ve Coleman (1988) gibi kuramcılarının sosyal sermaye yaklaşımları ile ilişkilendirilebilecek şekilde belgesel anlatısında somutlaşmaktadır. Söz konusu nitelikleriyle “Asrın Afeti” (2024) belgeseli, bu çalışmanın amacı ve teorik çerçevesiyle uyumlu, nitel araştırma için uygun bir saha verisi sunmaktadır.

Bu çalışmanın temel metodolojik sınırlılığı, yalnızca “Asrın Afeti” (2024)

belgeseliyle sınırlı bir veri kaynağına dayanmasıdır. Bu durum, afetin farklı medya türlerindeki temsillerini (örneğin haber bültenleri, sosyal medya içerikleri veya belgesel dışı arşiv materyalleri gibi) kapsam dışında bırakmakta; dolayısıyla analiz edilen içerik, belgeselin anlatım çerçevesi ve üretim tercihleriyle sınırlı kalmaktadır. Yöntemsel açıdan bakıldığında, çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, özellikle medyatik temsillerin yapılarını ve anlam dünyalarını çözümlmek için elverişli olmakla birlikte, aktörlerin kendi deneyimlerini doğrudan ifade etmelerine olanak tanımamaktadır. Bu durum, afet sırasında ve sonrasında bireylerin ya da toplulukların yaşadıkları deneyimlerin derinlemesine anlaşılmasını sınırlayabilmektedir. Kuramsal çerçeve açısından ise, araştırmacının işlevselci yaklaşıma dayanması, toplumsal kurumların istikrar ve bütünleştirici işlevlerine odaklanmayı beraberinde getirmiştir. Bu durum, afet bağlamında güç ilişkileri, yapısal eşitsizlikler veya kurumsal ihmaller gibi unsurları ele alan eleştirel ya da çatışmacı perspektiflerin kullanımını sınırlı kılmıştır. Bu yöntemsel sınırlılıkların ötesinde, çalışmada kullanılan içerik analizi yönteminin ne olduğuna ve bu yöntemin araştırma bağlamındaki işlevine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

İçerik analizi, araştırmacının metin, belge, görsel ya da işitsel veriler gibi yapılandırılmamış veri kaynaklarını sistematik olarak incelediği ve belirli kodlar, temalar ya da kategoriler oluşturduğu bir araştırma tekniğidir (Güçlü, 2021). Özellikle kitle iletişim araçları ile ilişkili olan içerik analizi, metinsel verilerin çözümlendiği bilimsel araştırmalarda da sıklıkla kendine yer bulmaktadır. Belgesel, dizi, film, internet kaynakları gibi gri literatür örneklemelerindeki anlamı belirlemek ve yorumlamak için tasarlanmış bir teknik olan içerik analizi, ikincil veri analizine benzer olarak var olan bir materyali incelemektedir (Kümbetoğlu, 2019). Dolayısıyla bu teknik, araştırmacının mutlak surette orijinal veri toplamasını gerektirmemektedir. İnsanların, olguların ya da olayların gözlem, görüşme veya sorular yoluyla araştırılmasından ziyade, daha önce elde edilen ve kayıt altına alınmış materyallerin incelenmesini kapsayan içerik analizi, yalnızca neyin dâhil edilip sunulduğunu değil, neyin dışlandığını da incelemek için oldukça kullanışlı bir tekniktir (Alston and Bowles, 2003). Genel anlamda içerik analizi, anlam, tema ve kalıpları incelemek için metinlerden nesnel içeriklerin çıkarılmasının

ötesine geçerek, araştırmacının sosyal gerçekliği subjektif ancak bilimsel bir şekilde kavramasına olanak yaratmaktadır (Zhang and Wildemut, 2009).

İçerik analizi tekniği ile betimlenen “Asrın Afet” (2024) belgeseli üzerinden yürütülen nitel veri analizi sürecinde kodlama aşamaları “açık”, “eksen” ve “seçici” kodlama biçiminde yapılandırılmıştır. Kodlama, genel olarak, analiz edilen verilerin ne hakkında olduğunun tanımlanması ve hangi konu ve örüntülerin bu verileri biçimlendirdiği şeklindeki soruların cevaplandırılmasıdır. İçerik ile ilgili tematik fikirlerin bir çerçevesini oluşturmak için içeriğin kategorilere ayrılmasını olanaklı hale getiren kodlama, araştırma verilerine araştırma amaçları doğrultusunda sembolik olarak kelime ya da kısa cümle atama işlemidir (Layder, 2023, s. 98).

Bu bağlamda ilk olarak, belgeselde yer alan söylemler, anlatılar ve görsel unsurlar parçalara ayrılmış, bu verilerden anlamlı birimler çıkarılarak “açık kodlama” gerçekleştirilmiştir. Açık kodlama, verilerde “kategoriler” veya “temalar” oluşturacak ortaklaşmaların keşfedilmesi için yapılan, karşılaştırma ya da farklılıkları ve benzerlikleri belirleme işlemi olarak tanımlanabilmektedir (Güçlü, 2019, s. 210). Açık kodlama, verinin indirgenmesi yoluyla, daha küçük tema setleri oluşturmak için kavramlar ve kategoriler inşa etmek adına ön bilgi sağlama amacı taşımaktadır (Elo and Kyngas, 2008). İkinci aşamada elde edilen kodlar arasında nedensellik, bütünlük ve işlevsel ilişkiler kurulmuş, benzer kodlar bir araya getirilerek kavramsal kümeler oluşturulmuş ve “eksen kodlamaya” geçilmiştir. Dolayısıyla bu aşamada elde edilen açık kodlar, belirli tematik kümelenmeler etrafında organize edilerek, bir araya getirilmiştir. Kodlama sürecinin son aşamasında ise, “seçici kodlama” yaklaşımı benimsenmiştir. Seçici kodlama, nitel veri analizinin ileri aşamalarında, araştırma sorusu ve kuramsal çerçeve doğrultusunda, belirli temalar etrafında ve açık ve eksen kodlamaların ardından verinin bütünlleştirilmesini ifade etmektedir (Strauss and Corbin, 1998).

Yukarıda aktarılan aşamaların ardından ve kuşkusuz araştırmanın amacı ile teorik çerçevesinin kesişim noktasında yer alan üç tema belirlenmiştir. Bahsi geçen üç tema, seçici kodlama sürecinin sonucunda yapılandırılarak, çalışmanın temel bulgularını temsil edecek şekilde organize edilmiştir. Bu çerçeve dâhilinde belirlenen temalar şunlardır: “Aile ve Dinin İşlevsel Rolü

ve Sosyal Sermayeye Katkısı”, “Kurumlar Arası İş birliği ve Kurumsal Temsil”, “Afet Sonrası Dayanışma ve Toplumsal İşbölümü”.

İçerik analizi kapsamında belirlenen “Aile ve Dinin İşlevsel Rolü ve Sosyal Sermayeye Katkısı” teması ile amaçlanan, işlevselci yaklaşım doğrultusunda aile ve din kurumlarının afete karşı dirençlilikte üstlendikleri işlevsel rolü görünür kılmaktır. İşlevselci yaklaşımın temel varsayımlarından biri olan toplumun her bir kurumunun, sistemin devamlılığına katkıda bulunduğu görüşü (Durkheim, 2020), bu temaların belirlenmesinde yönlendirici olmuştur. Aile, bu bağlamda hem psikolojik hem de sosyal bir destek birimi olarak işlev görürken, din kurumu ise genel anlamda toplumsal bütünleşmenin ve manevi dayanıklılığın taşıyıcısı olma görevini üstlenmektedir. Bu tema, aynı zamanda, sosyal sermaye kavramını da merkezine alarak, aile ve dinin, birey ve toplum arasındaki güven bağlarını güçlendiren, kriz zamanlarında dayanışmayı teşvik eden işlevlerini vurgu yapmayı amaçlamaktadır.

“Kurumlar Arası İş birliği ve Kurumsal Temsil” teması, afetlerde kurumlar arası iş birliğinin, etkin bir müdahale ve kriz yönetimi için hayati öneme sahip olduğu düşüncesi etrafında şekillenmiştir. Kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve diğer afet yardım kuruluşları arasındaki iş birliği, kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamakta ve toplumsal dayanışmanın güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Toplumun yeniden yapılandırılmasında bu iş birliği ve kurumsal temsilin rolü büyüktür. Bu bağlamda tema, afet sonrası yardım ve arama-kurtarma süreçlerinde kurumların birbirini nasıl tamamladığını, toplumsal düzenin sağlanmasındaki katkılarını ve kurumsal temsilin toplumsal bütünlük için nasıl bir araç haline geldiğini incelemektedir.

“Afet Sonrası Dayanışma ve Toplumsal İş bölümü” teması altında afet sonrası dayanışmanın, toplumsal yapıların yeniden inşa edilmesinde temel bir unsur olarak sahip olduğu işlevi ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bu tema, afet sonrası dönemde toplumsal dayanışmanın güçlenmesi için iş bölümünün nasıl işlediğini ve farklı toplumsal aktörlerin bu süreçte nasıl bir araya geldiğini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Durkheim’ın iş bölümü ve toplumsal dayanışma yaklaşımı çerçevesinde, afetler toplumsal yapıyı ve işleyişi zorlayarak yeni dayanışma biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Toplumsal iş bölümünün yeniden şekillendiği afet

zamanlarında bireyler ve kurumlar arasındaki iş birliği, toplumun krizden nasıl çıktığını ve normalleşme sürecinde toplumsal bütünlüğün nasıl sağlandığını anlamaya yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede bu temanın seçilmesindeki ana etken, afetlerin toplumsal yapıyı dönüştürmesi ve dayanışmanın, iş bölümüne dayalı bir şekilde yeniden inşa edilmesidir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Belirlenen temalar hem işlevselci yaklaşımın aile ve din kurumlarına yüklediği toplumsal işlevleri hem de sosyal sermaye yaklaşımlarının öne çıkardığı güven, dayanışma ve topluluk olgularını yansıtacak biçimde seçilmiştir. Zira belgeselin içeriksel kurgusu, bu temaların analizine olanak tanımaktadır ancak aynı zamanda, afet sonrası dönemde toplumsal yapı, toplumsal dayanışma ve kurumlar arası iş birliğine dair önemli ipuçlarını barındırmaktadır ve bu bağlamda toplumsal hafızaya katkı sunmaktadır.

Aşağıda “Asrın Afeti” belgeselinin belirlenen temalar çerçevesinde gerçekleşen içerik analizine dair bulgular yer almaktadır.

“Asrın Afeti”

Belgesel, gerçek olayları, kişileri, yerleri ya da durumları konu edinerek, bilgilendirme amacı taşıyan görsel/işitsel bir anlatım türüdür. Çoğu zaman tarafsız bir şekilde, gerçek verilere, belgelere ya da olaylara dayalı olarak hazırlanan belgeseller, izleyicilere belirli bir konuyu daha detaylı anlama fırsatı sunmaktadır (Aytekin, 2017).

Diyanet TV Ulusal ve Youtube kanalında 7 Şubat 2024 tarihinde yayımlanan, yapımcısı Taha Ertek ve Cemil Yakup Güler, Görüntü yönetmeni Ayhan Yalçinkaya olan “Asrın Afeti” belgeseli (2024), niteliksel araştırma yönteminin içerik analizi tekniğiyle, gri literatür perspektifinden incelenmiştir. “Asrın Afeti” (2024) belgeseli, 6 Şubat Depremlerinin yarattığı yıkımı, depremi yaşayan afetzedelerin ve arama-kurtarma ekiplerinin deneyimleri ile birlikte T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı ve T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nda (AFAD) görev yapan kurum yetkililerinin görüşleri aracılığıyla yansıtmaktadır.

Üst sesin ve anlatıcıların yer aldığı belgesel film Kahramanmaraş merkezli ikili depremin etki alanı içinde yer alan 11 ilden afete ilişkin görüntülerle

başlamaktadır. Afetin yıkıcı boyutlarına ilişkin görseller eşliğinde, AFAD Deprem ve Risk Azaltma Müdürü Prof. Dr. Orhan Tatar, 6 Şubat Depremlerinin teknik özellikleri ile birlikte Türkiye'nin deprem risk haritası üzerine bilgi vermektedir (Asrın Afeti, 2024, 00:02:56-00:03:23). Tatar, Türkiye'nin 14.500 km uzunluğunda aktif fay hattına sahip olduğunu ve dünyada bu özelliğe sahip başka bir bölge bulunmadığını ifade etmektedir. MTA'nın (Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü) güncel verilerine göre Türkiye 485 etkili faya sahiptir ve bu faylar üzerinde zaman içinde enerji birikmektedir. Tatar, böyle bir enerji birikiminin belli bir aşamaya geldiğinde bu türden etkili depremler ortaya çıkarma potansiyeli ile yüklü olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye topraklarında bugüne kadar kaydedilmiş en büyük deprem 1939 tarihli Erzincan depremidir. 33 bin vatandaşın hayatına mal olan bu deprem 7.8 büyüklüğünde gerçekleşmiştir. Erzincan depreminin ardından en yüksek can kaybına yol açan deprem 1999 tarihli Gölcük depremidir. 7.4 şiddetinde gerçekleşen deprem 17 bin vatandaşın hayatını kaybetmesine yol açmıştır. 1976 tarihli Muradiye depremi ise 7.5 şiddetindedir ve 3800 vatandaşın yaşamına mal olmuştur (AFAD, 2023).

Aile ve Dinin İşlevsel Rolü ve Sosyal Sermayeye Katkısı

Arama-kurtarma çalışmaları ile 11 ilden deprem sonrası görselleri akış halinde ilerlerken Hatay'dan bir afetzede yaşadıklarını aktarmaktadır (Asrın Afeti, 2024, 00:22:51-00:23:50). Yaşadıkları bina 30 yıllık eski bir binadır ve deprem anında tamamı yıkılmıştır. Depremden bir gün önce, 5 Şubat Pazar günü, afetzedenin abisinin kızının düğünü vardır. O sebeple tüm aile üyeleri Hatay'da bulunmaktadır. Hatay dışından gelen misafirler ve yine Hatay dışında yaşayan afetzedenin erkek kardeşi ve ailesi de düğün için Hatay'a gelmiştir. 5 Şubat Pazar günü tüm aile üyelerinin ve akrabaların birbiriyle kaynaştığı, birbirini uzun zamandır görmeyen akrabaların kavuştuğu, keyifle geçen uzun bir gün olmuştur. Düğün sonunda afetzede, ailesi ve erkek kardeşi ile onun ailesi hep birlikte eve dönmüşlerdir.

Afetzede, Saat 04:17'de başlayan depremin etkilerini ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır (Asrın Afeti, 2024,00:30:25-00:32:44). Deprem başladığında aile üyelerinin bir kısmı (afetzede, kızı, afetzedenin erkek kardeşi, eşi ve iki çocukları) yataklarından fırlayarak evin antresinde toplanırlar. Evin

hanımı, büyük oğlu ve kızı ise salondadır. Afettede ve erkek kardeşi kapıdan çıkamayacaklarını düşünüp 1. katta bulunan dairenin balkonundan atlamaya karar verirler. Ancak tam o an da mutfak duvarının patladığını gören afettede kelime-i şahadet getirerek yere çöktüğünü ve gözlerini kapadığını ifade etmektedir. Afettede gözlerini açtığı anda enkaz altındadır. Belgeselin 32'inci dakikasında, "Hakkını helal et abi" diye seslenen erkek kardeşinin sesini duyduğunu ve "Helal olsun kardeşim" diye cevap verdiğini aktaran afetzedenin erkek kardeşi ve onun eşi enkaz altında yaşamını yitirmiştir. Eşinin de kendisine seslendiğini ve ona da cevap verdiğini aktaran afettede, depremde iki çocuğunu da kaybetmiştir. Depremden bir saat sonra abisinin sesini duyduğunu ve kendisine seslendiğini aktaran afettede (Asrın Afet, 2024, 01:00:48) "Abi, buradayım" diye cevap vermiştir. Birkaç saat içinde abisinin yönlendirmesi sayesinde arama-kurtarma ekipleri gelerek, kendisini, eşini ve erkek kardeşinin iki çocuğunu enkaz altından kurtarmıştır (Asrın Afeti, 2024, 01:00:06-01:02:08).

Bu anlatım, ailenin afet zamanlarında dayanıklılık sağlayan temel toplumsal kurumlardan biri olduğunu desteklemektedir zira aile, grup içi dayanışmanın, güven ve birlik duygusunun en yoğun yaşandığı kurum olma özelliğine sahiptir. Toplumsal yapının en temel bileşeni olan aile, fertleri arasındaki etkileşimi belirleyen ve fertler arasındaki ağları ve ilişkileri pekiştiren roller ve statülerin bir bütünüdür (Çağan, 2009, s. 103). Aile sosyal ağı, anne, baba, çocuk ve kardeş gibi statülere uygun rollerin sergilenmesi aracılığıyla kurulmaktadır. Bu ağ içinde oluşturulan iletişim, aile içinde yer alan bireylerin ve diğer aile üyeleri ile akrabaların tutum ve davranışlarını da yönlendirme özelliğine sahiptir (Yıldırım ve Yıldırım, 2009). Pek çok çalışma aile ve akrabalık ağlarından gelen sosyal sermayeye dayalı sosyal ekosistemin özellikle afet zamanlarında aile üyeleri ve akrabalar için dayanıklılık ve dirençlilik kapasitesini artıran, güçlü bağları ve dayanışma duygusunu desteklediğini ortaya koymaktadır (Nagakawa and Shaw, 2004).

Belgeselin ilerleyen dakikalarında başka bir afetzedenin anlatımı yer almaktadır (Asrın Afeti, 2024, 00:24:00). Afettede, deprem öncesinde eksiksiz, güzel bir yaşama sahip olduğunu ancak deprem ile birlikte tüm yaşamının alt üst olduğunu aktarmaktadır. Gece 02:30 sularında yatmaya hazırlanmaktadır.

Ancak içini sıkan bir şeyler vardır; gökyüzü kırmızıdır ve hava çok soğuktur. Afettede (Asrın Afeti, 2024, 00:25:00) “Allah hayırlara çıkarısın” diye dua eder. Kuşkusuz ki afetzedenin bu ifadesi, dinin bireysel dirençlilik üzerindeki rolüne örnek teşkil etmektedir.

Yattıktan bir süre sonra sarsıntı ile uyanan afetzede eşine seslenir, eşi yataktan kalkarak küçük oğlunun eve dönüp dönmediğini kontrol etmek için koridora koşar. O sırada çok şiddetli bir sarsıntı yaşandığını aktaran afetzede, eşine seslendiğini, eşinin kendisine “Odadan çık artık” (Asrın Afeti, 2024, 00:34:11) diye bağırdığını ifade etmektedir. Ancak telefonuna uzandığı sırada bina çökmüştür. Eşine seslenmeye başlayan afetzede iki kez eşinin de kendisine seslendiğini fakat daha sonra eşinin sesini duymadığını aktarmaktadır. Havada asılı bir şekilde kalan afetzede, çocuklarının hem öksüz hem yetim kalmaması için dua ettiği sırada sabah ezanının okunduğunu ve o an içine kurtulacağına dair bir umut doğduğunu söylemektedir (Asrın Afeti, 2024, 00:33:12-00:25:35:26). Nitekim birkaç saat sonra madencilerden oluşan bir ekip kendisini enkazdan kurtarmak için çalışmaya başlamıştır. O sırada tüm ailesi enkaz başında kendisini beklemektedir. Enkazdan kurtarıldıktan sonra helikopter ile Adana’ya götürülürken ailesi yanındadır (Asrın Afeti, 2024, 01:02:22-01:03:45).

Afet sonrası dönemde artan dayanışma ve bütünleşme duygusu ile birlikte aile üyeleri akrabaları ile uyumlu hareket etme, her türlü beklentiyi karşılamak için hazır olma ve genel aile birliğini devam ettirme eğilimi içinde olmaktadır (Kirschenbaum, 2004, s. 6). Aile, yapısı ve işlevleri ile sosyal bir varlıktır; birbiriyle ilişkili rolleri ve görevleri üstlenen toplumsal bir kurumdur. Bir ailenin bireysel üyelerinin birbiri ile geliştirdiği ilişkiler ise en iyi şekilde aile akrabalık bağı olarak tanımlanan olguya dönüşmektedir (Canatan, 2009).

Öte yandan afet sonrası yaşamın yeniden inşa süreçleri, aile bağlarının ve kuşaklararası ilişkilerin güçlenmesine ve çekirdek aile yapısından geniş aile yapısına doğru bir yönelişe yol açabilmektedir (Akyıldız ve Sığın, 2024). Aile ve akrabalık bağlarının biçimi ve işlevi, içinde yer aldığı toplumsal ve kültürel bağlamdan bağımsız değildir. Evrimci yaklaşım, aile kurumunun değişimini toplumsal değişimin ilerlemeci eğilimi temelinde ele almaktadır. Buna göre aile, birçok üyeden oluşan ve geniş akrabalık bağlarıyla varlığını sürdüren

geleneksel yapıdan, modern toplumları karakterize eden ve anne-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısına dönüşmüştür (Yıldırım, 2009, s. 163).

Türkiye' de 20. yüzyılın ilk döneminde başlayan modernleşme eğilimi, gerek sosyo-demografik gerekse sosyo-ekonomik dönüşümlerle aile yapısının değişimine ve farklı aile biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Modernleşme eğilimi içinde kentleşme, eğitim seviyesinde artış ve kadının çalışma hayatına katılımı gibi sosyo-ekonomik faktörler ile nüfus planlaması propagandaları aracılığıyla doğurganlık hızında gerileme gibi etkenler Türk ailesini kentleştirmiş ve modernize etmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

Kuşkusuz modernleşme hareketleri aile içi rollerde ve tutumlarda değişimleri ortaya çıkarmıştır. Ancak Türk aile yapısı sosyo-ekonomik gelişmeye, laikleşme politikalarına ve siyaset ve ekonomi kurumunda meydana gelen dönüşümlere rağmen çözülme eğilimi içinde olmamış, dahası tüm bu dönüşümlere karşı direnç göstermiş ve sağlıklı bir biçimde varlığını sürdürmüştür (Vergin, 1991, s. 16). O nedenle geniş aile yapısı çekirdek aile ile birlikte geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türk toplumunda kendini idame ettirmeye devam etmektedir.

Belgesel, İlçe Müftüsü Abdullah Söylemez'in aktardıkları ile devam etmektedir (Asrın Afeti, 2024, 00:55:50). Söylemez, destek ve iş birliği için gittikleri afet bölgesinde ilk günlerde kalacak yer bulamadıklarını, ancak sonrasında bir caminin avlusuna çadır kurarak afetzedelere desteklerini sunmaya başladıklarını aktarmaktadır. Söylemez, o günlerde şehirde elektrik olmadığını; bir süre sonra bir jeneratör bulduklarını ve caminin elektriğine bağladıklarını ardından üç-dört günün sonunda ilk öğlen ezanını okuduklarını aktarmaktadır. O esnada yakın çevredeki herkesin çadırlarından çıkarak ezanı dinlediklerini, “ellerini açıp, hayat devam ediyor, Elhamdülillah” (Asrın Afeti, 2024, 00:56:38) diye dua ettiklerini ifade eden Söylemez dinin verdiği manevi rehberlik ve güven duygusunun insanı ayakta tutan en önemli öğelerin başında geldiğinin altını çizmektedir (Asrın Afeti, 2024, 00:55:50-00:56:57).

Sosyal sermaye, kolektifliği oluşturan normlardan, ağlardan ve güven ilişkilerinden oluşmaktadır. Kavramın din kurumu ile olan ilişkisi ise, din

kurumunun yapısal ve işlevsel özellikleri ile birlikte dini içeriklerden oluşan ve toplum üyeleri arasında ortak değerler, normlar ve inanç sistemi aracılığıyla dayanışmayı güçlendiren fonksiyonları ekseninde değerlendirilmektedir. Tecim'e (2011) göre, din ve sosyal sermaye ilişkisi bağlamında yapılan çalışmalar din kurumunun sosyal sermaye düzeyini arttıran bir özelliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bahsi geçen çalışmalardan elde edilen bulgular göstermektedir ki din, toplumsal dayanışmayı ve iş birliğini arttırmakta, topluluk anlayışını canlı tutarak, bu duyguyu ön plana çıkarmakta, aynı zamanda yardımlaşma çerçevesinde sivil ve gönüllü faaliyetlere öncülük etmektedir (Aydemir ve Tecim, 2012).

Kurumlar Arası İş birliği ve Kurumsal Temsil

Depremelerin ardından Türkiye, uluslararası yardımları içeren 4. seviye alarm durumuna geçmiştir. Arama-kurtarma ekipleri, yardım tırları, insani ihtiyaçları taşıyan kamyon ve tırlar Türkiye'nin ve dünyanın çeşitli noktalarından afet bölgesine akın etmeye başlamıştır. Üst sesin aktardığına göre (Asrın Afeti, 2024, 00:57:38), örneğin AFAD süreç içinde 120 binden fazla personel, 12 binden fazla araç ve iş makinesi ile yardım faaliyetlerine katılmıştır. Asker, jandarma, madenciler, çeşitli belediyelerden gelen ekipler, sivil toplum kuruluşları, gönüllüler ve yurtdışından gelen arama-kurtarma ekipleri termal kameralar, eğitilmiş köpekler ve insansız hava araçları gibi unsurlarla 110 bin kilometrekarelik enkaz kaplı alanda günlerce sürecek gayret dolu bir sürece başlamıştır. Bu süreçte ekipler, üzerlerindeki rozetlere veya bayraklara bakmaksızın iş birliği ve dayanışma duygusu içinde afet bölgesinde 10 binden fazla kişiyi enkaz altından kurtarmıştır (Asrın Afeti, 2024, 00:56:00-00:58:00).

Söz konusu iş birliği, afet zamanlarında kurumlar arası koordinasyonun ve kurumsal temsilin toplumsal dayanıklılık üzerindeki belirleyici rolüne işaret etmektedir. Dynes'e (1970) göre, afetlerde etkili müdahale için hem mevcut kurumsal yapılar hem de olay anında gelişen yeni örgütlenme biçimleri kritik öneme sahiptir. Bu önem doğrultusunda, kurumsal kapasitelerin kendi alanlarının yanında, birbirleriyle etkileşim içinde, kolektif bir eylem biçimi geliştirebilmeleri beklenmektedir. Çünkü özellikle büyük ölçekli afetlerde farklı kurumların eşgüdüm içinde hareket etmesi, kaynakların etkin kullanımını

ve afetzedelere hızlı yardım ulaştırılmasını kolaylaştırabilmektedir (Tierney, 2007).

Belgesel, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısının aktardıkları ile devam etmektedir (Asrın Afeti, 2024, 00:05:41-00:05:53). Depremin gerçekleştiği günün sabahında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi'nde yer alan tüm personel başkanlık merkezinde toplanarak, 24 saat esasına dayalı çalışmaya başlamıştır. Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdürüne göre (Asrın Afeti, 2024, 00:06:10), yaşanan acı deneyimler çoğu zaman öğretici olmakta; aynı zamanda eksikliklerin ve güçlü yönlerin görünür hale gelmesine olanak tanımaktadır. Bu anlamda, Diyanet İşleri Başkanlığı ve bağlı kuruluşları, deprem bölgesinde yalnızca dini rehberlik değil, aynı zamanda psiko-sosyal destek ve temel ihtiyaçların karşılanması gibi alanlarda da aktif rol üstlenmiştir.

Öte yandan, deprem bölgesinde görev alan vakıf üyelerinin mavi yekek giymesi, kurumsal temsili güçlendiren bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Zira Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdürü, depremedelerin vakıf çalışanlarını "mavi melekler" olarak adlandırdığını belirtmektedir (Asrın Afeti, 2024, 00:06:27-00:06:43). Bu tür simgesel temsiller, afet sonrası toplumda güven inşası ve kurumsal bağlılık duygusunun güçlenmesine katkı sunmaktadır. Putnam'a (2000) göre, kriz zamanlarında sosyal sermaye, yani güven, normlar ve ağlar, bireyler ile kurumlar arasında daha güçlü bir iş birliğini mümkün kılmaktadır. Bu anlamda kurumsal temsil, teknik yardım sağlamakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda güven veren toplumsal bir görünürlük üreterek afet zamanlarında etkin bir dayanışma örneği ortaya koymaktadır.

İlgili bakanlar, depremin ardından kamuoyunu bilgilendirerek afet bölgesine hareket etmiştir. Bu esnada bir yandan arama-kurtarma faaliyetleri sürerken, diğer yandan afetzedelerin temel ihtiyaçları karşılanmaya başlanmıştır (Asrın Afeti, 2024, 00:08:23). Diyanet İşleri Başkan Yardımcısının aktardığına göre (Asrın Afeti, 2024, 00:09:58), Türkiye Afet Müdahale Planı çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na barınma, beslenme, yardım kampanyaları yürütme ve manevi destek sağlama gibi görevler verilmiştir. 6 Şubat depremleri sonrası Diyanet İşleri Başkanı afet bölgesine intikal ederek Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi'ni toplamış, ülke genelindeki kurumları koordine etmiştir.

Bu kapsamda, 11 il dışında kalan tüm illerden görevlendirmeler yapılmış; tüm yöneticilerin ve idari kadroların izinleri iptal edilerek sahaya hızla müdahale edilmiştir (Asrın Afeti, 2024, 00:10:14-00:11:05).

Türk Kızılay Başkanı da Türkiye Afet Müdahale Planının beslenme ayağını doğrudan üstlendiklerini, ancak yalnızca bu görevle sınırlı kalmayıp farklı alanlarda da çözüm ortağı olarak faaliyet yürüttüklerini belirtmektedir (Asrın Afeti, 2024, 00:11:16-00:11:46). Örneğin, yüz binin üzerinde çadır hem üretilerek hem de yurtdışından temin edilerek AFAD aracılığıyla bölgeye ulaştırılmıştır (Asrın Afeti, 2024, 00:11:59-00:12:07).

Tüm bu süreçler, afet yönetiminde çok aktörlü iş birliğinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Quarantelli (1987), afet müdahalesinde merkezîyetçi yapıların tek başına yeterli olamayacağını; yatay ilişkiler ve çok merkezli koordinasyon mekanizmalarının afet sonrası iyileşme süreçlerinde daha etkili olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü ona göre (1988), afet sonrasında ortaya çıkan karmaşık ihtiyaçlar resmi kurumların yanında, sivil toplum kuruluşları, gönüllü oluşumlar ve uluslararası aktörler gibi farklı düzeylerden gelen katkılarla daha etkin bir şekilde karşılanabilmektedir. Bu nedenle, afet müdahalesinde esnek organizasyon yapıları, bilgi paylaşım ağları ve kurumlar arası güvenin varlığı, müdahale kapasitesini doğrudan artıran bir özellik sergilemektedir (Quarantelli, 1987).

Sonuç olarak, 6 Şubat depremleri sonrasında yürütülen müdahale ve yardım çalışmaları, afet yönetiminde kurumlar arası iş birliği ve kurumsal temsilin ne denli kritik olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Bu bağlamda kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, gönüllü gruplar ve uluslararası aktörler arasında kurulan esnek ve koordineli ilişkiler, müdahale sürecinin etkinliğini artırmakla kalmamış; yanı sıra toplumsal güvenin yeniden inşasında da önemli bir rol oynamıştır. Tüm bunlar afet sonrası dönemde kurumsal temsilin sembolik bir anlama da sahip olduğunu; dayanışma ve umut duygusunu besleyen bir unsur haline geldiğini göstermektedir.

Afet Sonrası Dayanışma ve Toplumsal İş bölümü

Belgesel, Türkiye Diyanet Vakfı Arama-Kurtarma ekibinden bir üyenin aktardıkları ile devam etmektedir (Asrın Afeti, 2024, 01:04:21). Türkiye

Diyaret Vakfı Arama-Kurtarma ekibi üyesi, bir binanın enkazının başına gelmiş ve küçük bir boşluktan içeri seslenmiştir: “Sesimi duyan var mı?” (Asrın Afeti, 2024, 01:04:41). İlk iki çağrısında yanıt alamasa da arama-kurtarma prosedürleri gereği üçüncü kez seslenmiş ve bu kez enkaz altından yorgun bir ses işitmiştir. Enkaz altındaki afetzede ile iletişim kurarak bilgi alan kurtarma görevlisi, afetzedenin enkazdan çıkarılmasının ardından, enkaz başında bekleyen aile üyelerinin kendisine sarılarak dua ettiklerini belirtmektedir. Bu anı, hayatı boyunca yaşadığı en büyük mutluluklardan biri olarak tanımlamaktadır (Asrın Afeti, 2024, 01:04:24-01:05:47).

Bir diğer kurtarma hikayesi ise yine Türkiye Diyanet Vakfı Arama-Kurtarma ekibine aittir (Asrın Afeti, 2024, 01:07:10). Ekip üyeleri, yıkılan bir binanın enkazında 9-10 yaşlarında bir kız çocuğunun sesini duyduktan sonra çalışmaya başlamışlardır. Ancak binanın yıkılış biçimi, kurtarma sürecini son derece güçleştirmiştir. Bu nedenle yalnızca mekanik araçlar değil, aynı zamanda yoğun kişisel çaba ve güç gerektiren bir müdahale süreci ortaya çıkmıştır. Kurtarma ekibine göre (Asrın Afeti, 2024, 01:08:27), normal şartlarda aşılamayacak bu tür fiziksel engeller, afetzedelerin yardım çağrılıyla ve bu çağrılara yanıt verenlerin hissettiği dayanışma duygusuyla aşılabilmektedir (Asrın Afeti, 2024, 01:07:11-01:08:29).

Bu anlatımlar, afet sonrası dönemde ortaya çıkan güçlü toplumsal dayanışma ve iş birliği örüntülerini gözler önüne sermektedir. Durkheim (2020), gelişmiş modern toplumlarda hiçbir bireyin tamamen kendine yetemediğini; bireyler farklı kişiliklere, farklı yaşam tarzlarına ve mesleklere sahip olsa da her biri kendine özgü işlevlere sahip kompleks bir sistemle etkileşim içinde yer aldıklarını düşünmektedir. Bu sistem içinde ortaya çıkan iş bölümü, toplumsal bütünlüğün ve toplumsal dayanışmanın ana kaynağını oluşturmaktadır. Durkheim’a (2020, s. 90) göre iş bölümü, modern toplum yaşamının en temel varoluş koşuludur. Çünkü iş bölümü aracılığıyla birey, ait olduğu toplumun bir parçası olduğunu kavramakta; böylece kolektif bütüne katılımını sağlayan normatif düzen ile koordineli ve uyumlu bir ilişki geliştirebilmektedir.

Afet sonrasında toplumsal yapıda ortaya çıkan iş birliği ve karşılıklı yardımlaşma örüntüleri, Durkheim’ın “organik dayanışma” kavramı ile doğrudan ilişkilendirilebilmektedir. Çünkü modern toplumlarda bireylerin

farklılaşmış rolleri ve uzmanlıkları, afet gibi olağanüstü durumlarda, bireylerin birbirlerine olan bağımlılıklarını ve kolektif amaçlar etrafında birleşme yeteneklerini görünür hale getirmektedir. Belgeselde aktarılan kurtarma faaliyetleri, bireysel çabanın toplumsal bir bütüne yönelmesi ve farklı işlevlerin uyumlu şekilde birleşmesi bakımından Durkheim'ın görüşleriyle örtüşen bir özelliğe sahiptir.

Öte taraftan, sosyolojik bağlamda afetler, fiziksel yıkıma dayalı tartışmaların tek yönlülüğüne karşı, aniden gelişen ve çevreye beklenmedik ölçüde zarar vererek toplumda mevcut yapının işleyişinde ve düzenli yapısında yarattığı değişimler çerçevesinde ele alınmaktadır (Yılmaz, 2021). Böylesi dönemlerde toplumsal dayanışma ve toplumsal iş bölümü daha fazla önem kazanmaktadır. Zira yaşamın normal akışını sekteye uğratan ve istikrarsızlaştıran afet zamanları, bireyleri bir araya getirmeyi ve toplumsal dayanışmayı teşvik edebilmekte ve toplumun dengeli durumuna dönmesi için iş birliği duygusunu tetikleyebilmektedir (Alfirdaus vd., 2015).

6 Şubat Depremleri sonrasında yaşanan kurtarma faaliyetleri ve toplumsal dayanışma örnekleri, modern toplumlarda iş bölümünün ve kolektif bilincin afet zamanlarında nasıl somutlaştığını açıkça ortaya koymaktadır. Belgeselde aktarılan bireysel kurtarma hikâyeleri gerek teknik müdahalelerin gerekse dayanışma duygusunun ve karşılıklı sorumluluğun kriz anlarında belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Durkheim'ın iş bölümü ve organik dayanışma kavramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, afet sonrası toplumsal tepkilerin bireyler arasında var olan görünmez bağları güçlendirdiği ve toplumsal bütünlüğü yeniden tesis ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim afetler, bireylerin farklı uzmanlıklarını ve becerilerini kolektif bir amaç doğrultusunda bir araya getirebilmekte; böylece hem bireysel hem de toplumsal düzeyde iyileşme süreçlerini hızlandırabilmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada sosyal sermaye gelişiminin önemli kaynakları arasında yer alan aile ve din kurumunun gerek yapısal özellikleri gerekse işlevleri aracılığıyla 6 Şubat Depremlerinin etkisini azaltmadaki rolünü değerlendirmek amaçlanmıştır. Aile, genel anlamda, akrabalık bağları ile birbirine bağlanan, duygusal destek ve tatmin sağlayan, birbiri ile ilişkili toplumsal durumları,

rolleri ve görevleri üstlenen temel bir toplumsal kurum olarak kabul edilmektedir. Aile, yapısı ve işlevleri aracılığıyla üyelerinin sosyo-kültürel gelişiminde önemli bir işleve sahiptir; bu bağlamda birincil ilişkilerin en yoğun yaşandığı yerdir. O nedenle aileyi, bireylerin değerleri, normları ve sosyal bir varlık olmayı öğrendikleri ilk etkileşim ağı olarak değerlendirmek, aile temelli sosyal sermayenin sonuçlarını ortaya koymayı mümkün kılmaktadır.

Sosyal sermaye kavramı çok yönlü bir yapıya sahiptir. Öyle ki, farklı isimler sosyal sermayeyi farklı gereklilikler bağlamında değerlendirmiş ve tanımlama yoluna gitmiştir. Ancak sosyal sermaye tanımlarının hemen tamamı sosyal ilişkilere odaklanmaktadır. Bu bağlamda sosyal sermayeyi, karşılıklı fayda için iş birliğini ve kolektif eylemi kolaylaştırmaya aracı olan normlar, değerler, inançlar, güven duygusu, ağlar ve sosyal ilişkilerden oluşan efektif bir kaynak olarak tanımlamak mümkündür. Sosyal sermayenin başlıca unsurları arasında sosyal ağlar, dayanışma, yurttaş katılımı, karşılıklı normlar ve genelleştirilmiş güven duygusu yer almaktadır.

Özellikle deprem gibi afet zamanları sosyal sermayenin operasyonel hale geldiği, iş birliği ve dayanışma duygusunun en fazla görünür olduğu önemli dönemlerdir. Afet, aniden gelişen doğa olaylarının toplumsal yaşamda birey, grup ve topluluklar ile yerleşim yerleri üzerinde kayıplara yol açtığı, bireysel faaliyetleri durdurarak ya da kesintiye uğratarak olumsuz anlamda etkilediği önemli olaylardır. Afet döngüsünün her aşamasında (kurtarma, yardım, rehabilitasyon) tahrip olan toplumsal yapı ve ilişkilerin yeniden inşasında, sosyal sermayenin “tanımlama, koruma ve yardımlaşma” (Uphoff, 2000) odaklı eylem şeması, kolektif eylemi harekete geçiren bir yapıya sahiptir.

İçerik analizi tekniği ile çözümlenen “Asrın Afeti” (2024) belgeselinde de görüldüğü üzere aile kurumunun “aile içi sosyal yapı”yı temsil eden doğası, normatif bir çerçeve içinde afete karşı dirençliliği teşvik etmede ve hayatta kalma potansiyelini artırma noktasında önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Aile ve aynı zamanda akrabalık bağları karşılıklı destek mekanizmalarının en yoğun yaşandığı kurumdur; bu yönüyle aile ve akrabalık bağları kolektif eylemi harekete geçirme kapasitesine sahip sosyal bir örgüt olarak işlev görmektedir.

Putnam (2000), dini inanç ve pratiklerin etkili bir duygu ve bu bağlamda

önemli bir güç kaynağı oluşturabilecek değerler ve tutumlarla yakın bir ilişkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. Din, fonksiyonel anlamda, bir taraftan toplumsal düzeyde sürekliliğin ve istikrarın korunması için bireysel tutum ve davranışları belirlerken öte taraftan inanç ilkeleri ve simgesel anlatım aracılığıyla toplumsal bütünleşmeyi pekiştiren bir özellik sergilemektedir. Sosyal sermaye, bireylerin birbiri ile olan bağlantılarını, dayanışma duygusunu ve ortak değerler etrafında şekillenen toplumsal normları içermektedir. Din, ortak değerler ve normlar oluşturarak bireyler arasında güveni ve dayanışmayı arttırmaktadır.

Epistemolojik düzeyde anlamlandırma çabası, toplumları kültürel, etnik ya da dinsel şemalar içinde farklı veya benzer ortaklıklar ve değerler temelinde tasavvur etmektedir. Çünkü her toplum dini inançlar ve pratikler temelinde kendine özgü değerler ve normlar çerçevesinde sosyo-kültürel bir yapıya sahiptir. Ancak yapılan çalışmalar göstermektedir ki, güvene dayalı sosyal sermayenin kolektif eylemi, dayanışmayı ve iş birliğini mümkün kılan niteliği -dini, kültürel ve coğrafi sınırlar olmaksızın- normatif unsurlarla bağlantılıdır. O nedenle güvene dayalı sosyal sermaye, doğası gereği evrensel olan temel özellikleri içermektedir (Nagakawa and Shaw, 2004, s. 16).

“Asrın Afeti” belgeselinden elde edilen bulgular literatür taraması ile uyumlu bir özellik sergilemektedir. Güven, dayanışma, sosyal bağlar ve gönüllülük gibi unsurlar din kurumunun içeriğinde yaygın olarak kendine yer bulmaktadır. Özellikle belgeselde görüşlerini aktaran Türkiye Diyanet Vakfı ve T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı yetkililerinin ifadeleri ortak inanç sistemi, ahlaki normlar ve ibadet pratiklerinin, bireyleri bir araya getiren ve güven duygusunu pekiştiren bir özelliğe sahip olduğunu destekler niteliktedir.

İçerik analizi sonrasında bir öneri niteliğinde yorumlanabilecek bazı unsurlar öne çıkmaktadır. Şöyle ki, ailenin yapısal bir birim ve toplumsal bir süreç olarak afet davranışını belirlemedeki önemi üzerine genel bir fikir birliği olsa da bu inancı destekleyen araştırmaların çoğalmasında ihtiyaç vardır. Zira aile ve sosyal sermaye arasındaki ilişki, toplumsal yapıların ve kurumların işleyişi açısından da kritik bir öneme sahiptir. Neticede afet sırasında ve sonrasında yaşananlar büyük ölçüde afet öncesi hazırlık davranışları ile ilişkilidir. O nedenle ailenin afet bağlamındaki rolü, afet öncesi ve afet sonrası

aile davranışı çerçevesinde bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Ek olarak, aile yapısındaki farklılıklar (çekirdek aile, geniş aile, tek ebeveynli aile gibi) afet davranışında da farklılıklara yol açabileceğinden aileyi yapısal çeşitliliği göz önünde bulundurarak değerlendirmek, aile-afet davranışı üzerine tanımlayıcı genellemelere ulaşabilmeyi kolaylaştıracak bir yol gibi görünmektedir.

Benzer şekilde sosyal sermaye oluşumunun önemli bir kaynağı olan din kurumu bağlamında afet zamanlarında dini faaliyetlerin, inanç temelli organizasyonların ve kurumların önemini vurgulayan çalışmaların artması din-afet davranışı ilişkisi çerçevesinde literatüre katkı açısından yararlı olacaktır. Din temelli sosyal sermaye, bireylerin ve grupların dini bir toplulukla olan sosyal bağları aracılığıyla ulaşabildiği sosyal kaynakları olarak tanımlanmaktadır. Bahsi geçen tanımın kapsama alanında ise, grup üyeliği ve aidiyet duygusu, sosyal destek, toplumsal bütünleşme, dayanışma ve iş birliği yer almaktadır. Dolayısıyla potansiyel ilişkiyi desteklemek adına özellikle afet zamanlarında inanç temelli organizasyonların ve kurumların örgütlenmesi ve etkinliği aracılığıyla toplumsal yardımlaşmaya ve dayanışmaya sunduğu katkının farklı alan araştırması yöntemleri ile görünür kılınabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ada, S. ve Bolat, O. İ. (2010). Sosyal Sermayenin Acil Durum Yönetimindeki Önemi: Bir Yazın İncelemesi. *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 172-185.
- AFAD, (2023). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş (Pazarcık ve Elbistan) Depremleri Saha Çalışmaları Ön Değerlendirme Raporu https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Arazi_Onrapor_28022023_surum1_revize.pdf Erişim tarihi: 23.10.2024.
- Akyıldız, N. A ve Sığın, A. (2024). 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinde Türk Aile Yapısı: Geleneksel Kodların Yükselişi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12(39),117-134.
- Alfirdaus, L., Hiariej, E. and Adeney-Risakotta (2015). Theories of Social Solidarity in the Situations of Natural Disasters. *Politika*, 6(1), 26-52.
- Alston, M. and Bowles, W. (2003). *Research for Social Workers: An Introduction to Methods*. Psychology Press.
- Arpacı, F. (2019). Yaşlı Bakımında Ailenin Rolü. V. Kalıncara (Ed.) *Yaşlılık* içinde (s. 117-140). Ankara: Nobel.
- Aytekin, H. (2018). Türkiye’de Belgesel Filmlerde Tipografi Kullanımının Gerçekliğe Etkilerini İncelemek Üzerine Bir Öneri. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 55-76.
- Babuç, Z. T. ve Gökçe, A. (2024). 6 Şubat Deprem Afetinin Aile ve Sosyal İlişkilere Etkisi Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 789-813.
- Bauman, Z. (2009). *Akışkan Aşk: İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Versus.
- Bilton, T. vd. (2009). *Sosyoloji*. (B. Özçelik, Çev.). İstanbul: Siyasal Kitabevi.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital., J. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241-258). New York: Greenwood.
- Bourdieu, P. and Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Canatan, K. (2009). Aile Sosyolojisi: Konuları, Perspektifi ve Gelişimi. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.) *Aile Sosyoloji* (s. 15-28). İstanbul: Açılım Kitap.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Coleman, J. S. (2000). *Foundations of Social Theory*. USA: Harvard University Press.
- Çağan, K. (2009). Ailenin İşlevleri. K. Canatan & E. Yıldırım (Ed.) *Aile Sosyoloji* içinde (s. 103-111). İstanbul: Açılım Kitap.
- Çelik, Ç. (2022). Sosyal Sermaye, Ebeveyn Ağları ve Okul Başarısı. *Cogito-Pierre Bourdieu* (s. 265-289). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Çepni, Ş. K. ve Demirkazık, Ç. N. (2023). Sosyoloji Afetleri Nasıl Görür? Afet Sosyolojisi Bağlamında Bir Değerlendirme. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2): 827-834.
- Davie, G. (1998). Sociology of Religion. Willam H. Swatos (Ed.) *Encyclopedia of Religion and Society* (s. 483-489). London-New Delhi: Altamira Press.
- Demez, G. (2022). Toplumsal Etkileşim ve Dayanışma Biçimi Olarak Akrabalık ve Yakın İlişkiler. N. Adak (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile* içinde (s. 93-112). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dikeçligil, B. F. (2012). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 31, 21-52.
- Dillon, M. (2003). *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge University Press.
- Durkheim, E. (2013). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (C. Saraçoğlu, Çev.). İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- Durkheim, E. (2020). *Toplumsal İş bölümü*. (Ö. Ozankaya, Çev.). İzmir: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2021). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. (F. Aydın, Çev.). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- DSÖ. (2002). World Health Report: 2002. Reducing Risks, Promoting Healthy Life. <https://www.who.int/publications/i/item/9241562072> Erişim tarihi: 18 Aralık 2024.
- Dündar, Ö. Z. (2022). Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. N. Adak, (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile* (s. 39-64). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dynes, R. R. (1970). *Organized Behavior in Disaster*. Lexington, MA: Heath Lexington Books.
- Edwards, R., Franklin, J. and Holland, J. (2003). *Families and Social Capital: Exploring the Issues*. SouthBank University.
- Elo, S. and Kyngas, H. (2008). The Qualitative Content Analysis Process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115.
- Fischer, H. W. (2003). The Sociology of Disaster: Definitions, Research Questions & Measurements Continuation of the Discussion in a Post-September 11 Environment. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 21(1), 91-107.
- Fırat, M. (2020). Doğal ve Toplumsal Bir Afet Olarak Deprem. İ. Can (Ed.) *Afet Sosyolojisi* içinde (s. 167-181). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Furstenberg, F. ve Kaplan, S. (2012). Sosyal Sermaye ve Aile. (G. Aksan, Çev.). *Muhafazakâr Düşünce*, 8(31). 53-75.
- Geertz, C. (1966). Religion as a Cultural System. M. Banton (Ed.), *Anthropological Approaches to the Study of Religion* (s.1-46). London: Tavistock.
- Genç, F. N. (2021). *Afet Yönetimi*. Ankara: Nobel.
- Gökçe, H. (2017). Dünü, Bugünü, Yarını ile Aile. *Sosyoloji Notları*, 1(1), 50-63.
- Guggenheim, M. (2014). Introduction: Disasters as Politics-Politics as Disaster. *The Sociological Review*, 62(1), 1-16.

- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Güçlü, S. (2022). Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar. N. Adak (Ed.) *Değişen Toplumda Değişen Aile* (s. 65-90). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- JICA (2004). Country Strategy Paper for Natural Disasters in Turkey, Ankara Erişim tarihi: 23 Kasım 2024. <https://www.jica.go.jp/turkey/turkish/index.html>.
- Kasapoğlu, A. (2012). *Aile Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kasim, F. M. ve Nurdin, A. (2021). Religion as a Social Capital in Realizing Disaster Resilience in Aceh. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 495, 222-228.
- Kirschenbaum, A. (2004). Generic sources of disaster communities: a social network approach. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 24 (10/11), 94-129.
- Kurt, A. (2024). *Din Sosyolojisi*. Bursa: Sentez Yayın ve Dağıtım.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Layder, D. (2023). *Sosyolojik Araştırma Pratiği*. (S. Ünal, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Marshall, G. (2021). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınbay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Meder, M. ve Çeğin, G. (2011). Bourdieu'yu Okumak: Post-Pozitivist Bir Sosyolojinin İmkânı Üzerine. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 233-256.
- Merton, R. K. (1957). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Meyer, M. (2018). Social Capital in Disaster Research. J. Delameter (Ed.), *Handbook of Sociology and Social Research* (s. 263-289). University of Wisconsin.
- Mimaki, J. and Shaw, R. (2007). Enhancement Of Disaster Preparedness with Social Capital and Community Capacity: A Perspective from a Comparative Case Study of Rural Communities in Kochi, Japan. *Hydrological Research Letters*, 1, 5-10.
- Müftüler, H. G. (2019). Parsons Sistem Teorisi Açısından Kuşaklar Arası İlişkilerde Çatışma ve Dayanışma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2602-3393.
- Nakagawa, Y. and Shaw, R. (2004). Social Capital: A Missing Link to Disaster Recovery. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 22 (1), 5-34.
- Nisbet, R. (2006). Muhafazakarlık. T. Bottomore and R. Nisbet (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (s. 133-183). İstanbul: Kırmızı.
- Parsons, T. (1949). The Social Structure of the Family. R. N. Anshen (Ed.). *The Family: Its Function and Destiny* (s.173-201). New York: Harper.
- Parsons, T. (1955). Sociology of the Family. Michael Anderson (Ed.) *The Family in Urban-Industrial America* (s. 43-62). Penguin Education, Great Britain.
- Peek, L., Wachtendorf, T. and Meyer, M. A. (2021). Sociology of Disaster. B. Schaefer Caniglia et al. (Eds.), *Handbook of Environmental Sociology* (s. 219-241). Springer Nature Switzerland.

- Portes, A. (2000). The Two Meanings of Social Capital. *Sociological Forum*, 15(1), 1-12, Springer.
- Putnam R. et al. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of the American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Quarantelli, E. L. (1987). Disaster Studies: An Analysis of the Social Historical Factors Effecting the Development of Research in the Area. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 5(3), 285-310.
- Sağıroğlu, A. Z., Ünsal, R. ve Özenç, F. (2023). *Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri Durum Değerlendirme Raporu*. AYBÜ-GPM Rapor Serisi 15. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜGPM).
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Scharf, B. R. (1973). *The Sociological Study of Religion*. London: Hutchinson University Library.
- Slattery, M. (2020). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Ö. Balkız vd., Çev.). Bursa: Sentez Yayın ve Dağıtım.
- Strauss, A., and Corbin, J. (1990). *Basics Of Qualitative Research*. Sage.
- Subaşı, N. (2024). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Swingewood, A. (2020). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (O. Akınbay, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2006*. (2. Baskı). Ankara. Erişim Tarihi: 17 Kasım 2024, <https://www.aile.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/taya2006.pdf>
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. Erişim Tarihi: 12.10.2024.
- Tecim, E. (2011). *Sosyal Güven, Sosyal Sermaye ve Dindarlık Çalışması*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Tecim, E. ve Aydemir, M. A. (2012). Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 43-59.
- Tierney, K. (2007). From the Margins to the Mainstream? Disaster Research at the Crossroads. *Annual Review of Sociology*, 33, 503-525.
- Turner, B. S. (2022). *Klasik Sosyoloji*. (İ. Çetin, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uphoff, N. (2000). *Understanding Social Capital: Learning from the Analysis and Experience of Participation*. Social Capital; A Multifaceted Perspectives/The World Bank.
- Wallace R. A. and Wolf, A. (2020). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (L. Elburuz & M. R. Ayas, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Wang, D. and Li, D. (2020). Social Capital, Policy Fairness, and Subjective Life Satisfaction of Earthquake Survivors in Wenchuan, China: A Longitudinal Study Based on Post-Earthquake Survey Data. *Health and Quality of Life Outcomes*, 18, 1-12.
- Varışlı, B. Kurdoğlu, İ. ve Ergin, S. (2023). Depremin Sosyolojisi: 6 Şubat Depremlerine Kolektif Bilinç, Dayanışma ve Duygular Sosyolojisi Penceresinden Bakmak. G. D. Türk, Y. Ö. Kölgeliler, B. Öztürk (Ed.) *Deprem İletişimi Temelinde Deprem Okuryazarlığı* (s. 65-92). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Vergin, N. (1991). Toplumsal Değişme ve Türkiye’de Aile., B. Dikeçligil, A.Çiğdem (Ed.). *Aile Yazıları II* (s.309-320). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı.
- Yıldırım, E. (2009). Aile ve Toplumsal Değişme. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (s. 149-163). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yıldırım, E. ve Yıldırım, E. (2009). *Aile İçi İlişkiler ve İletişim*. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (s. 173-186). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yılmaz, G. G. (2021). Afetlere Sosyolojik Bakış ve Türkiye’de Afet Yazınına Kuramsal Bir Yaklaşım. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(1), 194-204.
- Zhang, Y. and Wildemuth, B. M. (2009). Qualitative Analysis of Content. B. Wildemuth (Ed.), *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science* (s. 222-231). Westport CT: Libraries Unlimited.